

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Hanna Muldma

MEHIS HEINSAARE ELU- JA LOOMETUNNETUS ESSEISTLIKUS
LOOMINGUS JA INTERVJUUES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Janek Kraavi

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Esseistlik looming	5
2. Tartu	7
3. Kirjanik ja looming	14
4. Loodus.....	27
5. Ühiskond ja inimene	35
Kokkuvõte	44
Kirjandus	47
The life – and creative cognition of Mehis Heinsaar in his essayistic creation and interviews. Summary	51

Sissejuhatus

Mehis Heinsaar on 1. augustil 1973 Tallinnas sündinud kirjanik, kes debüteeris 1995. aasta veebruaris Postimehes luuletusega „Kõne minu põrmu kõrval“. Kaks aastat hiljem ilmus Postimehes Heinsaarelt esimene proosapala „Keeristorm Tartus“. Kirjanik on välja andnud kaheksa teost, millest üks „Härri Pauli kroonikate“ kordustrukk ning teine luulekogu „Sügaval elu hämaras.“ Ühtlasi on Heinsaar üks auhinnatumaid Eesti kirjanikke. Ta on kolmekordne Tuglase novelliauhinna omanik (2000, 2002, 2010), saanud nii Betti Alveri (2001), Juhan Liivi (2010) kui ka August Gailiti (2011) nimelisi auhindu ning kõigele lisaks veel Eesti Kultuurkapitali proosapreemia (2001).

Kui kirjandusteaduses on Heinsaare kõik eelmainitud kaheksa teost tuntud, kas siis ülipopulaarne romaan juttudes „Härri Pauli kroonikad (2001, kordustrukk 2011) või hoopis negatiivset kriitikat saanud romaan „Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa“, siis Heinsaare esseistlikud kirjutised on vähem tähelepanu pälvinud. Ometi on põhjust arvata, et kirjaniku loomingus ei ole esseistlik-publitsistlik väljendusviis vähem tähtsam ja sellele peaks Heinsaare fenomeni juures tähelepanu pöörama. Töös toon ülevaate Heinsaare esseistlikest tekstidest ning temaga tehtud intervjuudest. Analüüsin, millest ja kuidas kirjanik Mehis Heinsaar oma esseistikas kirjutab ning kuidas avaldub tema mõtteviis intervjuudes. Lõputöö aitab mõista Mehis Heinsaare loomingu tagamaid, kust saab kirjanik inspiratsiooni ja mis teda mõjutab, kuid ka seda, mis on talle lisaks kirjanikuametile oluline.

Esimeses peatükis kirjeldan esseistliku väljendusviisi, mis on loomult individualistlik, mitmemõtteline ja rangeid reegleid eirav. Essee žanri ebamäärasuse tõttu võib Heinsaare esseistlike kirjatükke näha postmodernistliku mõtteviisi osana. Kasutan esseistliku loomingu eesmärgi kirjeldamiseks põhiliselt Michel de Montaigne'i „Esseid“ ning postmodernistliku vaatepunktiga seostamiseks Janek Kraavi „Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur: ülevaade 20. sajandi teise poole kultuuri ja mõtlemise arengust.“

Kui kirjanikult just esseed ei tellita, valib Heinsaar oma tunnetuse järgi esseede teemad ise. Heinsaare esseistlikus loomingus tulevad eriti esile neli teemat, mille järgi jaguneb käesolev bakalaureusetöö (lisaks teooria peatükile) neljaks peatükis: Tartu; Kirjanik ja looming; Loodus; Ühiskond ja inimene. Suure tähtsusega on Mehis Heinsaare enda tsitaadid, mis võtavad iga teema ühe motona kokku. Lõputöö keskendub ennekõike Heinsaare nägemusele maailmast – kuidas kirjanik ühiskonda ja inimesi näeb ning kuidas ta selle nägemuse lugejani toob. Seega vaatlen lõputöös Heinsaare esseistlike tekste ja temaga tehtud intervjuusid, milles kirjanik on parafraaseerinud oma loomingus ja tema eluga seonduvaid

aspekte, mistõttu jäävad analüüsist välja Heinsaare vähem loomingulised tekstid, näiteks raamatuarvustused.

Intervjuud näitavad, kui palju, kuidas ning millistel teemadel Heinsaar end avalikkusele avab. Kirjaniku populaarsust näitab intervjuude rohkus – 20 aasta jooksul on Mehis Heinsaarega tehtud ligi 20 intervjuud. Heinsaarest on kujunenud üks möödunud kümnendi enim küsitletud autoreid (Vaher 2012: 76). Intervjuude puhul tuleb kindlasti mainida ajakirjaniku seisukoha ja küsimuste olulisust, sest ajakirjanik kui küsimuste koostaja suunab intervjuud. Heinsaarega tehtud intervjuude puhul on aga märgata, kuidas loomingust rääkides jõuab kirjanik hoopis teise teemani ning määrab suuresti ise, kuhu vestlus välja jõuab. Samuti tuleb meele pidada, et tänapäeval ei pruugi intervjuu olla enam vestlus, vaid meili teel küsimustele vastamine, mistõttu võib intervjuud näha ka lühiesseena. Töös mõistan intervjuud kui kahe inimese loomingulist koostööd, mistõttu viitan mõlemale poolele, nii intervjuueerijale kui Heinsaarele, eelkõige kuna tsitaadid on enamasti pärit Heinsaarelt, mitte intervjuueeritavalt.

1. Esseistlik looming

Mõiste „essee“ võeti kirjanduses käibele 1580. aastal, kui prantsuse filoloog ja kirjanik Michel Eyquem de Montaigne avaldas kogumiku „Essais“. (Pruuli 1996: 4) Kristiina Ross, „Esseid“ eesti keelde tõlkija, väidab, et Montaigne'i „Esseid“ järgi on tänapäeva esseežanr küll nime saanud, kuid Montaigne kasutab tegelikult sõna *essai* tähenduses *katsetus*, mõeldes selle all kirjandusliku katsetust, omaenda elulisi katsetusi või proovilepanemise katsetusi (Ross 2013: 628). Kuna minu lõputöösse on põimitud nii Heinsaare esseed kui ka temaga tehtud intervjuud, käsitlen töös analüüsitavat Heinsaare loomingut esseistliku väljendusviisina.

Esseistlik kirjutuspraktika on piirnähtus ilukirjanduse ja faktikirjanduse vahel, mis avaldab inimese mõttemaailma. (Pruuli 1996: 4) Heinsaare esseistlik kirjutusviis kaldub suuresti kujundite tõttu ilukirjanduse poole, ent samas otseselt ilukirjanduse alla ei kuulu. Pigem on esseistliku kirjutuspraktika puhul tegemist millegi vahepealsega – kas siis ilukirjanduse ja filosoofia või ilukirjanduse ja publitsistika vahepealse žanriga. Oluline on esseistliku väljendusviisi juures eelkõige subjektiivne vaatenurk ning individuaalne käekiri. (Pruuli 1996: 3, 17)

Esseistlikust kirjutusviisist võib hübriidsuse tõttu kõneleda ka postmodernistliku väljendusviisi raames. Postmodernism on kultuuriepohh, mis sai alguse 20. sajandi teisel poolel ning kestab tänase päevani, väljendades varasemast erinevate vahenditega maailmas aset leidnud ajaloolis- ühiskondlikke muutusi. (Kraavi 2005: 11) Postmodernismi iseloomustavad näiteks mängulisus, (žanrite) ebamäärasus, intertekstuaalsus, tehnologiseerumine ja improvisatsioonilised struktuurid, kuid veel palju muudki. (Kraavi 2005: 45- 48). Ometi ei ole postmodernismi definitsiooni võimalik selgelt määratleda kuna *teatud hämarus, mitmemõttelisus ja selgusetus on postmodernismi juba olemuslikult sisse kodeeritud* (Viires 2008: 9). Simon Malpas on postmodernismi definitsiooni puudumist põhjendanud sellega, et defineerimine ei ole postmodernismile omane, sest tegemist on ratsionaalse tegevusega, mida postmodernism pigem väldib (Malpas 2005: 4). Nii nagu ei ole postmodernismi piirid ja tunnused määratletud (Viires 2008: 9), on ka essee puhul tegemist rangete poetikareeglite ületamisega. On raske märgata, kus lõpeb essee ja algab publitsistika, millal on tegu ilukirjandusega ja millal filosoofiaga. Nii nagu postmodernistlik mõte välistab ratsionaalsust, on ka esseistliku väljenduslaadi võlu individuaalsus ja laiahaardelisus, mida raamid vaid lõhuksid.

Kraavi toob välja hilisemate postmodernistlike teoreetikute eelkäijad markii De Sade'i, Georges Bataille'i ja Antonin Artaud', kelle põhiteemadeks olid näiteks ühiskonna ja indiviidi probleemid, moraali-, teadus- ja kunstiküsimused, subjektiivsus eluhoiakus ja loomingus. Sellist subjektiivset päritolu mõtete selgitamine on Kraavi sõnul võimalik vaid teistsugust väljenduslaadi ja stilistikat kasutades. (Kraavi 2005: 61) Siin on märgata selget seost Mehis Heinsaarega, kellele on samuti oluline ühiskond ja indiviid, moraali-, teadus- ja kunstiküsimused ning eluhoiak ja looming, mis kajastuvad just kirjaniku esseistlikus väljenduslaadis ning seeläbi järgnevas neljas peatükis.

Janek Kraavi leiab, et esseistlikus vastandub formaalloogikale – kui varasemalt loodi filosoofias teemadest terviklikud ja teaduslikud süsteemid, mis koosnesid konkreetsetest mõistetest, siis *postmodernistliku mõtlemise vahendiks on metafoor, mis lubab subjektiivsemat ja isiklikumat väljenduslaadi*. (Kraavi 2005: 62) Montaigne selgitab filosoofilist ja isikukeskset mõtlemist nii: *Tahan, et mind nähtaks siin minu lihtsal, loomulikul ja tavalisel kujul, ilma teeskluse ja trikkideta: sest ma kujutan ju iseennast. Minu vead on siin elavalt kirjas, ja minu loomulik olek, niipalju kui lugupidamine avalikkuse vastu on lubanud*. (Montaigne 2013: 7) Nii kujutab ka Heinsaar oma kodulinna, kirjanikuametit ja ümbritsevat loodust ning üleüldist keskkonda just esseistlikus väljendusviisis, sest see annab võimaluse kirjeldada nähtusi maagilist elementi lisamata – nii nagu nad loomulikuna on.

Filosoofid-teoreetikud käsitlevad maailma mitmetasandilisust ja muutusi kaosena, millest on võimalik analüüsida vaid üksikuid fragmente. Kuna postmodernistlik teooria uurib eri keelte, identiteetide, soorollide ja tehnoloogia jne vahel tekkivaid seoseid, siis eeldab see ka teistsugust keelekasutust ja sõnavara. (Kraavi 2005: 62) Kraavi näeb esseistlikus väljenduslaadis umbusku teadusliku keele vastu, mistõttu emotsionaalsem ja isiklikum esseevorm võimaldab suuremat sõltumatust erinevatest intellektuaalsetest hoiakutest ja poliitilistest seotustest. (Kraavi 2005: 62) Esseistliku väljendusviisi puhul väljendatakse nähtusi mõistete kaudu, *mis sarnanevad pigem kujundlikele paradoksidele või ulmeromaanist pärinevale sõnavarale*. (Kraavi 2005: 62) Heinsaare esseede ja intervjuude sõnakasutus on pigem lihtne, kuid siiski mänguline ja metafoorne. Kirjanik lubab esseistliku stiili puhul olla emotsionaalne ja isiklik, sest tegemist on teemadega, mis kirjanikku tõepoolest huvitavad. Ning kui Aivar Kull on märganud, et Heinsaare loominguga tegelastele on omane teatud veidrus, ilu ja sarm (Kull 2011: 44), siis ka kirjaniku esseistliku stiili saab nende kolme sõnaga iseloomustada.

2. Tartu

Mind seovad Tartuga mõned väga õrnad hetked

(Heinsaar 2006: 13).

Kuigi Mehis Heinsaar on sündinud ja elanud 12 aastat Tallinnas ning keskkooli lõpetanud Karksi-Nuias, tuleb kirjaniku esseistlikus-publitsistlikus väljendusviisis esile eelkõige Tartu, kuhu ta ülikooli tõttu 1991. aastal kolis. Ka pika tudengielu järel on Heinsaar otsustanud elama jääda Tartusse. Mehis Heinsaar leiab, et igal inimesel kujuneb oma kodulinna piires suhetevõrgustik, lemmikpaigad, marsruudid *ja just seetõttu muutuks ta väljaspool oma kodulinna ilma sidemeteta, viirastuslikuks, mõttetuks olevuseks...* (Heinsaar 2006: 11). Ka kaugemal olles tirivad nähtamatud niidid – inimesed, paigad, ideed ja mõtted – Heinsaare Tartu juurde tagasi (Heinsaar 2006: 11). Eelkõige ongi Mehis Heinsaare kirjanikuks kujunemine toimunud Tartus. Kogumiku „Tartu on unenägu“ nimilugu on kirjutatud Mehis Heinsaare poolt, tuues välja kirjanikule olulised Tartu aspektid. Essee viimase lausega näitab Heinsaar, kui võrd tähtis Tartu kirjanikule on: *Mind seovad Tartuga mõned väga õrnad hetked* (Heinsaar 2006: 13). Heinsaar küsib endalt, mida tähendab talle Tartu või mida tähendab üldse elamiskoha kirjeldamine. Kui teiste kirjanike, näiteks Berk Vaheri, Urmas Vadi jt tekstid on ilukirjanduslikud, siis Heinsaar läheneb Tartu teemale esseistlikult. Kirjaniku arvates on inimeste elu liiga kiire, elades *nagu-orav-rattas*, et linna märgata. *Ja linn hoiab oma hõlmad koomal, ei ava ennast minule, sest mul pole silmi, millega teda näha* (Heinsaar 2006: 7). Nii ei märkagi linna elanikud kiire elu tõttu õiget Tartut. Kirjanik ise on samuti tihti igapäevaste tegemiste vallas, kuid samas on ta enda sõnul tõelist Tartut näinud ning näitab Tartu ehedust ka lugejale.

Nagu essee pealkirjast lähtub, kujutab Heinsaar Tartut kui unenägu. Seega avaldub unenäolisus mitte ainult kirjaniku novellides, vaid ka esseedes. Heinsaar võrdleb linna viirastusega, mida nii lihtsalt näha ja puuduta ei saa: *Linn on pidev unenäoline dialoog, poeetiline geomeetria. Linn on päev keset ööd ja hommik keset õhtut* (Heinsaar 2006: 11). Ta usub, et linn ei näita ennast alati, vaid avab end mingil ajahetkel kellelegi konkreetsele. Heinsaar kirjeldab, kuidas Tartu on end talle avanud – ühel sügisõhtul Kompanii ja Munga tänava nurgal nägi ta maju ja neid ümbritsevat loodust väga intensiivselt, teinekord silkas jälle varahommikul Emajõe ääres tema poole rebane. Ning mõnikord on kirjanik läinud ka ise otsima *Tartu nähtamatut hingust, kui omaenese hingel kitsas on hakanud* ning näinud Karlovat justkui kuskil mujal, väga sügavalt (Heinsaar 2006: 8-9). Heinsaar kirjeldab Tartu

vaimu otsimist kui lohutust probleemidele. Samasugust epifaanilist kogemust on ta kirjeldanud kogumikus „Mitte-Tartu“. Seekord tabas kirjanikku enneolematu selgushetk Meloni-Tähtvere ristil. Heinsaar arvas tagantjäreli, et *säärane tänav on võimalikkusena olemas iga linna igas tänavas* (Heinsaar 2012: 304), inimene peab vaid õiges seisundis olema, et seda märgata.

„Mitte-Tartu“ kogumik tähistabki koostaja Sven Vabari sõnul Tartu mitte-kohti, millel puudub üldkehtestatud kultuuri jaoks tähtsus või mis on tõrjutud, pahaks pandud (Vabar 2012: 7). Mitte-Tartu kontseptsiooni ilmneb ka Heinsaare loomingus. *Mulle sageli meeldib just sellistesse kohtadesse tegelasi elama panna. Kohtadesse, mis on hübriidid* (Heinsaar 2011a: 24). Kuna kirjanik käib tihti jalutamas, oskab ta Mitte-Tartu kohtadele tähelepanu pöörata, neid samal ajal üha rohkem avastades. Ent hübriide võib leida ka vastupidises situatsioonis, näiteks maakohas asuv linnamaja: *Eestis on kohti, kus kõnnid ringi ja siis keset maastikku, praktiliselt metsa sees, on Supilinna tüüpi kortermaja* (Heinsaar 2011a: 24). Kirjaniku huvitavad just säärased olukorrad, *kus liituvad erinevad märgid*. (Heinsaar 2011a: 25). Järelikult on Heinsaare jaoks põnevad taolised kohad, mis justkui kokku ei sobitu, kuid tegelikult moodustavad täiesti uudse nähtuse. Kindlasti rõhutab ta, et ükskõik millise koha tõeliseks nägemiseks peab olema tähelepanelik.

Kuid Heinsaare arvates võib linn end avada ka mõnes kohtumises, sõpruses, vestluses. (Heinsaar 2006: 9) Seega on suureks Tartu osaks inimesed, kelles kirjanik on *näinud tavalise Tartu peegeldusi*, kõik väga erinevatelt elualadelt – artist Erkki Hüva, kunstikoguja Matti Milius, luuletaja Priidu Beier, kriitik Aivar Kull ja teised (Heinsaar 2006: 12). Kirjandusinimestest toob Heinsaar välja veel Marko Kompuse ja Lauri Sommeri. *Nendega on hea vahest väike vein võtta või külastada vanakraamiärisid, kust leab [ongi vigane] huvitavat nodi* (Heinsaar, Vabar 2002: 128). Tema arvates ei ole kirjanike puhul oluline vaid nende looming ja kirjandusmaailm, näiteks Hannes Varblane ja Lembit Kurvits on Heinsaare sõnul tähelepanuväärsed ka väljaspool nende loomingut, *lisades värve Tartu tänavapildistikule* (Heinsaar 2011a: 25). Eraldi mainib Heinsaar kunstnikku Juka Käärmani, kes nüüd küll Tallinnas elab, kuid kelle Tartu korteris Heinsaar palju aega veetis ning maailma asjadest vestles (Heinsaar 2006: 10). Käärmani peab kirjanik mütoloogiliseks tegelaseks, sest tal polnud kunagi tööd, ent sellele vaatamata *kolossaalselt suured korterid* (Heinsaar 2011a: 20). Heinsaar nimetab oma sõpra imelapseks, kes *põhimõtteliselt teostas ennast juba kümnendaks eluaastaks* (Heinsaar 2011a: 20). Heinsaar näitab kunstniku suhtes imetlust ning samas südamlikust. Näiteks on ta kirjeldanud, kuidas Käärmann on tegelikult erakliku iseloomuga inimene, kuid see ei takistanud Käärmani juurde Emajõe salongi tekkimist. *Ta võtab väga*

heal meelel inimesi vastu, aga siis ikka ütleb: „Kurat, ei saagi üksi olla, kuidas ma neid maale siis teen“ (Heinsaar 2011a: 20). Siin väljendub ka tollase Tartu boheemlaskonna kaheliskus – soovitakse olla koos, aga samas ka privaatsest.

Intervjuus Sven Vabarile on Heinsaar öelnud, et kuigi osa tema sõprusringkonnast ei tegele otseselt millegagi, on nendega mõnus suhelda (Heinsaar, Vabar 2002: 128). *Üks osa minust on ise ka veidrik ja veidrusele aldis. Muidu ma ju selliste omapäraste ja huvitavate inimestega läbi ei käiks. Pean kõiki suuri veidrikke enda õpetajaks, kaasa arvatud loodust ja vanadust* (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Kirjaniku väljatoodud inimesed ei ole küll tavalised Tartu inimesed, kuid kehastavad teatavat tartulikkust, mida kutsutakse Tartu vaimuks. Heinsaare seltskond põhineb kindlasti ühisel maailmavaatel ja huvidel, mis ilmneb just Emajõe salongis. Viibides Gotlandi kirjanike ja tõlkijate keskuses Baltic Centrum, andis Heinsaar Kristel Kiigemägi intervjuu ning vihjas ühtlasi, mis talle inimeste juures meeldib: *Tal [leedulasel Linas Rybelisel] on väga hea musta huumori soon, seetõttu sain temaga ka kõige paremini jutu peale* (Heinsaar, Kiigemägi 2007: 9). See näitab, et kirjanik hindab inimeste juures just (musta) huumorisooni ning kes teab, võib-olla on kirjanik just selle järgi sõpru valinud.

Nagu enne mainitud, kuulusid Heinsaare sõbrale Käärmannile väga mitmed suured korterid, kuhu boheemlaskonnal oli kombeks koguneda, muutudes eelmainitud Emajõe salongiks. Kogunemiste juurde käis *väga huvitava muusika kuulamine ja suur teejoomine, teinekord öö läbi* (Heinsaar, Kaldmaa 2011: 9), mida Heinsaar on intervjuudes maininud. Eriti *õiged jutuajamised ja rännakud ja suured jutud saab maha aetud ikka mitte suurtel kirjanduslikel kogunemistel või debattidel, vaid hoopis kuskil suvalistes kohtades, kohvikutes, pööningukambrites... Tartu elu pakub neid võimalusi* (Heinsaar, Vabar 2002: 128). Kirjanik peab Tartut võimaluste linnaks ning mainib taaskord Tartu mitte-kohti. Ta kirjeldab, kuidas tihti tekkis tunne, et Juka Käärmanni juures oli keegi kolmas, kes nendega koos teed jõi. Alles nüüd avastas kirjanik, et see oli Tartu ise, *kelle vaim läbi meie* [Heinsaare ja Käärmanni] *suudegi maailma asjadele kaasa rääkis* (Heinsaar 2006: 10). Heinsaare meeldejäävamad hetked on seotud lihtsate tegevuste ja sõpradega, sündmused ei pea olema üldse erilised, et n-ö tavamaailmast eralduda. Tavamaailmast eraldumist on kirjanik kirjeldanud näiteks novellis „Vennad uneluses“, kust võib lugeja Emajõe salongiga sarnaselt segaduse keskel teed joovatest meestest.

Margus Kiis on tekstis „Budapest ehk legendaarne maja Emajõe ääres“ kirjeldanud, kuidas Emajõe tänava korter oli *tõeline überboheemlaste pesa*, mis sai peamiseks tegevuspaigaks muusikalis-kunstilisele rühmitusele Budapest (Kiis 2008: 8). Heinsaar ise on

Budapesti kirjeldanud sõnaga kaootiline, seda nii bändiliikmete kui pillide tõttu – igaüks, kes soovis, mängis, oma valitud pillil. Kirjanik peab Emajõe salongi ja Budapesti tippnetkeks esinemist Genialistide klubis, kus lisaks bändile oli laval ka 30 kana. (Heinsaar 2011a: 21). Seega võib öelda, et lisaks kaootilisele võiks Budapesti bändi ja sinna kuuluvat boheemlaskonda iseloomustada ka sõnadega mänguline, innovaatiline, lausa jabur. Heinsaar ise on Budapestis mänginud puhkpillide, arvates, et ega ta *suur multitalent* pole (Heinsaar, Peegel 2008: 14).

Bändist Budapest kasvas tollal välja Parmupilliorkester, mida Heinsaar kirjeldab enda juttude põhjal valminud ja Tiina Möldri lavastatud „Maja Jaama uulitsas“ kavalehel. Tekstis toob kirjanik välja, et Käärmani korteris tegeleti kõigega, alates maalimisest kuni luuletamiseni. Keskpunktiks oli hiiglasuur teelaud, mille ümber sündis ka Parmupilliorkester. Nimelt oli Juka Käärmann nii palju parmupille meisterdanud, et väga palju inimesi koos mängida said. Parmupilliorkestri puhul polnud aga otseselt tegemist bändi või orkestriga, vaid pigem elustiiliga – repertuaar oli improvisatoorne, isiklik kooslus puudus, publik polnud vajalik ning *eesmärk on luua parmupillimuusika abil uusi visioone, ruumistada rütme* (Heinsaar 2002: 16). Samuti on kirjanik heinsaarelikult välja toonud, et Parmupilliorkestrit võiks pigem võrrelda *looduslik-taimse kooslusega* (Heinsaar 2002: 16). N-ö bändiliikmete jaoks oli oluline seltskond, orgaaniline elulaad ja enda unustamine muusikasse. Võib arvata, et vastukaja ei oodatud, tähtis oli heaolu ja mõnus ajaviitmine.

Kuigi Heinsaar ise säärast sõnakasutust kuskil maininud pole, kirjeldab Aare Pilv tekstis „Väike teatmik (Tartu) paranoiakriitilise risoomi kohta“, kuidas Käärmani juurde erinevatele olemisõhtutele kogunenud seltskonda nimetati *mugivaks* või *mugivtudivaks*. *Mugiv oli üldnimetus tollele keelelisele ja tundehoiakulisele atmosfäärile, mida selles seltskonnas loodi ning mille lahutamatuks osaks olid ka improvisatsioonilised ühismusitseerimised* (Pilv 2013: 26). Ning iga tähelepanelik lugeja võib märgata, et 2011. aastal ilmunud Mehis Heinsaare „Härri Pauli kroonikate“ täiendatud kordustruki toimetajaks on märgitud *mugiv* (Pilv 2013: 26). Pilve Väikesest teatmikust saab ülevaate tollal tegutsenud (Heinsaare) boheemlaskonnast kui kirjanduslikust risoomjast võrgustikust, mille tegevus leidis väljundi nii tekstides kui muusikas.

Kuigi kirjandus on Heinsaare maailma suur osa, on ta kirjeldanud, et kui ta just kirjutamisega või lugemisega ei tegele, sõidab ta Tartu ümbruses rattaga või kõnnib mööda kõrvalisi tänavaid, *et mitte sõpradega kokku saada ja et mitte minna baari õlut või veini jooma. Mul ei ole selles mõttes tugev iseloom, ma lähen meelsasti välja, kui kutsutakse. Ja siis hiljem kulub jälle hulk aega keskendumiseks* (Heinsaar, Vabar 2002: 128). See näitab

taaskord, et alati ei saa kirjanik end boheemlaskonnaga siduda, sest vajab ka privaatsust, seda eriti kirjutamise ajal. Mõnikord võivad sõbrad keskendumisele lausa halvasti mõjuda. Heinsaar ise on arvanud, et suhtlemine on kirjutamisperioodil justkui energia äravõtt (Heinsaar, Valdmann 2008: 10). Samas võib siin näha ka kirjaniku tõdemust boheemlaste alkoholilembuse kohta. Muuhulgas on Heinsaar maininud ka mingil perioodil kestnud kasiinosõltuvust, mida ta kirjeldab kui süütunde ja sõgeda meele aega (Heinsaar, Märka 2010: 24).

Rattasõidus, ujumises ja jooksmises võib näha kirjaniku tasakaalu säilitamist füüsilise ja vaimse vahel. Samuti on ta maininud vabal ajal joonistamist (Heinsaar, Peegel 2008: 14). Heinsaare mitmekülgsuse tutvustamiseks toimus 2007. aastal Tartus Genialistide klubis ka üritus „Heinsaare maailm“, kus oli võimalik näha kirjaniku joonistusi, kuulata tema muusikat ning näha temast ka filmi (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Kunstniku loomuse ja nende kujutamise ning kajastamise kohta on Heinsaar öelnud: *Eks tugeva enesedistsipliiniga kunstnikke on ka väga palju, aga neist ei taheta samamoodi peale nime või initsiaalide midagi muud teada. Sama asi. Võib-olla see on ilukirjandusest enesest välja kasvanud – et sellised ekstsentriskud ikkagi pakuvad rohkem pinget* (Heinsaar, Zirnask 2010). Heinsaare jutus on iva, mistõttu võib tõmmata paralleele ka kirjaniku endaga. Miks on just Heinsaar niivõrd populaarne? Kindlasti on seotud tema populaarsusega mitte ainult tema looming, vaid ka boheemlaslik eluviis koos skvotitud ja segamini korteritega, mis tunduvad kõrvalvaatajale põnevad ja teistsugused. Nii ongi võimalik Tartus korraldada selline üritus nagu seda on „Heinsaare maailm“.

Boheemlasliku eluviisiga kirjanik peab eriti oluliseks Tartu osaks Supilinna ning sellega kaasnevad agulifilosoofiat ja üldist agulimaailma. *Mul on mõlemad vanaisad väga vaesest perest pärit* (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Heinsaar on maininud, et *Karlovas ja Supilinnas on säilinud igavikuline ajamõõde. See on aeg, milles ma saan paremini hingata* (Heinsaar, Märka 2009: 25). Kirjanik on Tartus elamise jooksul õöbinud enamikes Supilinna korterites illegaalina. Supilinnaga kaasas käivad kindlasti ka skvotitud korterid, mida Heinsaar kirjeldas esimest korda värvikalt Betti Alveri auhinna kätteandmisel 2001 peetud kõnes „Üks tubane jutuaajamine“, aga ka loengusarja „Tartu lood“ raames Tartus Pärmivabrikus, mis on avaldatud Luhtatuleku kogumikus nime all „Mütoloogilised korterid, väikesed jumalad, tihnikud“. *Sa võisid neisse lihtsalt sisse astuda ja ehku peale elamagi kolida* (Heinsaar 2011a: 19). Päevasel ajal kuulus illegaali elu juurde pidev hirm majavalitsuse ja elektrikontrolli ees. Heinsaar arvab, et just tagaaetava staatuse tõttu paranes tema kuulmine, nägemine ja vaist ning säilis värske vaim ja terav huumoritaju (Heinsaar

2002a: 85). Juka Käärmanniga kolmetoalises korteris elades oli elu juba lillelisem, mõlemal oli oma tuba ning keskmine tuba jäeti salongiks: *Elasime seal viis aastat nagu mõisahärrad, 93 ruutu oli korter, see oli tohutu suur, suured aknad jõe*le (Heinsaar, Valdmann 2008: 11). Nii on Heinsaar elanud erinevates tingimustes ning teab, kuidas eri situatsioonides toime tulla.

Kuigi Supilinna õhkkond on kirjaniku arvates väga eluterve (Heinsaar, Hanson 2010b: 8), leiab Heinsaar, et linnaosa on hakanud lõrtsima uute majadega. *Mulle meeldib selles mõttes Karlova rohkem – käin seal jalutamas, ta on selline suur ja terviklik puulinn* (Heinsaar, Valdmann 2008: 11). Nüüdsest ongi kirjanik Karlovasse kolinud. Siin on näha ületamist n-õ tumedusest valguse poole. Kuid kas Heinsaare Supilinnast Karlovasse kolimist võiks näha liikumist kodanliku elustiili poole? Ilmselt siiski mitte. Kuigi 2002. aasta intervjuus on ta Vabarile öelnud, et tema eluideaaliks on leida õige mina ning elada kodanlase elu, siis viis aastat hiljem on arvamus muutunud: kodanlase elu ei saa vilja kanda, sest kirjaniku *seesmine rahutus on selleks liiga suur. Võib-olla on see ka lõhe ideaalide ja tegelikkuse vahel, samuti enda loomuse ja selle vahel, kuhu ma püüdülen* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 17). Seega peab Heinsaar end rahutuks hingeaks, milles võib näha ka kolimise põhjust. Samas tõdeb ta inimlikult, et ideaalid ja tegelikkus ei pruugi kattuda, mistõttu inimesed ei teagi, mille poole tegelikult püüeldakse. Ei tohi unustada, et Heinsaar on kirjanikuameti kõrval täiesti tavaline inimene, kes oma elusuunda veel täpselt ei tea.

Heinsaare elustiili kuulus ja kuulub ka praegu asjade kuhjuda laskmine, mida ta ajakirjanduselegi ei ole peljanud näidata. Ülikooliajal tekitas ema ja kasuisa küllatulek tudengil lausa depressiooni, sest ta pidi koristama, kuigi talle meeldis tema kodu just kaosena (Heinsaar 2011a: 19). Piinlikult segamini tubasid põhjendab Heinsaar sellega, et kirjanik ei saa korrashoiu puhul kirjutada. Segamini korterisse võib ära eksida nagu metsa, mis on täis kirjapanemata lugusid, avades uusi ruumivõimalusi, *mis võib välja viia „uute ameerikate avastamiseni“* (Heinsaar 2002a: 86). Ise nimetab kirjanik segadust üleminekuks asjadelt asjadele, mis on väga loomulik-looduslik. (Heinsaar 2002a: 86) Ja üks ole asju täis kuhjatud laud ka üks Heinsaare boheemluse sümboleid. Intervjuus Hansonile on ta Tartu boheemluse hääbumise kohta öelnud nii: *Arvan, et eluterve boheemlus ei kao kuhugi. Noorema põlvkonna boheemid on lihtsalt omandanud uued vormid ja värvid ja tajud.* (Heinsaar, Hanson 2010a) Heinsaar arvab, et tema põlvkonna boheemlased elavad juba vaiksemalt, olles leidnud oma sihi ning isegi kui nad linnapildis silma ei paista, jätkavad nad boheemlaslikku eluviisi. Kirjanik tõdeb seega, et nagu kõik siin kiires maailmas, muutub ka boheemlus, ent päris ära ei kao see kuhugi. Ning muuseas on Heinsaar üllatuslikult maininud, et korra kvartaliskoristamine on maailma avastamiste koondamiseks ja uuele retkele minemise jõukogumiseks

isegi hea (Heinsaar 2002a: 87).

Heinsaar peab aga vajalikuks ka oma segamini korterist ja linnast ärasaamist, mistõttu elab ta vaheldumisi maal, muutudes seal enda sõnul hoopis teistsuguseks inimeseks. Kirjanik leiab: *Aga see ongi linna kui nähtuse fenomen, et nii kui ma tagasi Tartusse jõuan, lülitab see ruum, mis mind ümbritseb, ajus kõik jälle ümber ja ma jätkan zombina nendesamade radade käimist, mis on kunagi linna sisse uuristunud* (Heinsaar 2011a: 21). Heinsaar võrdleb end *zombiga*, kes otseselt enda tegevust ei kontrolli – järelikult on linnal kirjaniku üle suur võim. Ta on linna lausa saatanlikuga võrrelnud: *Muidu elaksi ehk maal rohkem, aga mingid demonid veavad pidevalt linna tagasi* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 18). Teisalt on Heinsaar arvanud, et Tartu on mütoloogiliste radade ja ruumide kujunemiseks hea elurütmiga linn. Järelikult on maa kirjanikule olulisem kui linn, kuid ka viimasel on oma tähtsus. Ent eriti tuleks just rõhutada, et kuigi Heinsaare maailmapilti on kujundanud nii Tallinn, Karksi ja Taagepera (Heinsaar, Jaska 2006: 4), siis tema *elutundelised tagamaad on tihedalt seotud just tolle üsna vähetuntud vaimse sfääriga, mis sajandivahetuse paiku tihenes ja plahvatas Emajõe tänaval* (Pilt 2013: 28).

3. Kirjanik ja looming

Head ideed ei talu kiirustamist

(Heinsaar, Urmet 2001).

Kuidas sai Mehis Heinsaarest Tartu kirjanik ja mida kirjutamine talle tähendab? Kui keskkooli ajal oli Heinsaarel unistus pikamaajooksjaks saada ning põhiliselt tegeles ta trenni tegemisega, siis tihedamalt hakkas tulevane kirjanik luuletusi kirjutama 16-17-aastaselt, mida peab ta üsna loomulikuks (Heinsaar, Vabar 2002: 121). Oma esimese luuletuse kirjutas Heinsaar enda sõnul juba 13-14-aastaselt, kuid see pole ei ilmunud ega isegi säilinud. Inspiratsiooni sai varateismeline Mari Vallisoost: *Ma mäletan, et lugesin Nõukogude Naisest Mari Vallisoo luuletusi. Need olid nii inspireerivad, et hakkasin ise ka kohe kirjutama* (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Ta ei pea nooruseaja luuletusi küll milleski eriliseks, kuid leiab, et ilmselt oli noorena vajadus enda tundeid välja elada suur (Heinsaar, Vabar 2002: 121). Kui nooruki emotsionaalsusest sündisid luuletused, siis mitmete aastate pärast jõudis Heinsaar enda sõnul ka proosa juurde. Teisalt tõdeb ta, et juba kooliajal *kukkusid mul kirjandid alati juttudena välja, üks kirjandidki ole ju mingit moodi proosa* (Heinsaar, Urmet 2001). Seega võib varajast Heinsaare loomingut näha juba koolikirjandites.

Ent Mehis Heinsaar leiab, et ainult kirjanikuks sündimisest ei piisa, isegi kui annet on: *Ta [kirjanikuks olemine] on mingisugune asi, isiklik asi, mis on juba kuidagi olemas, ja siis loomulikult tuleb see lugemuse ja kõigi katsetamiste ja stiilide tulemusena. Selleks ikka saadakse, üks ma praegu ka saan. Kirjanikuks saamine käib elu lõpuni* (Heinsaar, Aas 2012b: 30). Tema arvates ei ole kirjanik n-ö valmisprodukt, vaid pidevas arengus ja muutumises. Kirjanikul ei ole otsest identiteeti, sest sellise ameti puhul kogutakse endasse kõik, mida kogetakse. Heinsaar on ühes intervjuus märkinud, et poet on tegelikult *kõige ebapoeetilisem olend maailmas just seetõttu, et tal puudub kindel identiteet, et ta on ühekorraga kõik ja eimiski. Poet on nagu kameeleon* (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Poedihing hõlmab seega kirjaniku arvates kogu maailma, mistõttu tal kindel kese puudub. Võrdlus poedist kui identiteedita isikust on tulnud romantismiajastu poedilt John Keatsilt, kellega Heinsaar lausa hingesugulust tunneb. (Heinsaar, Hanson 2010b: 8)

Heinsaar on arvanud, et tema esimesed tõelised kirjanikutundmused tekkisid alles siis, kui tema loomingut avaldama hakati. Kirjanik leiab poeetiliselt, et kirjutamine valis tema, mitte vastupidi: *Mitte mina ei püüdnud valida kirjanikuametit, kirjutamine pigem valis mind. Mul on selleks kohane, kergelt skisoidne iseloom ja teatud melanhoolia. Sobiv toormaterjal*

oli olemas. Ja jutustamiseanne. Seega oli kõik paigas. Olen rahul sellega, mis olen (Heinsaar, Urmet 2001). Tsitaadist on näha, kuidas kirjanik tajub enda positiivseid külgi ning on endaga tõeliselt rahul. Heinsaar ei püüagi intervjuus häbelik olla, oma loomumadusi eirata, vastates ikkagi piiridesse jäädes, ehedalt ja siiralt. Tema rahulolu iseendaga ei mõju üheski intervjuus upsakalt: *Minus on loss. Olen endast nii heal arvamusel! Töötamise ajal on tehas, unelemise ajal on loss. Lossis on sada tuba, ühes elab näiteks mina, kes arvab, et ta on kirjanik. /.../ Teises toas elab mina, kes arvab, et ta on hea inimene, naiste ja laste lemmik* (Heinsaar, Urmet 2001). Heinsaar näeb endas mitmekülgset isikut, mitte ainult kirjanikku ning oskab selle tabavalt välja tuua, mõistes, et inimestel on ühiskonnas täita erinevad rollid.

Läbi kirjutamise leiabki Heinsaar minakujude vahel tasakaalu: *Ma ei oska elada harmoonias maailmaga. Kui mul on viisteist minakuju sees ja igaiüks tahab olla esiplaanil, siis tuleb leida võimalust neist igaihele seda lubada, muidu hakkavad nad märatsema. On vaja mingit keset, kus nad saavad kõik korruga laua taga istuda. Kirjutamine on üks võimalus selle saavutamiseks* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 18). Seega annab kirjutamine kirjanikule võimaluse esile tuua kõiki neid erinevaid minakujusid ning luua mitmekülgne looming. Mehis Heinsaare jaoks ongi kirjanik kui inimene, kes elab paralleelselt nii tava- kui ka kujutletavas maailmas: *Kirjanik sünnib sel hetkel, kui ta on nii-öelda endast väljas, kui ta tegeleb mingite piltidega või asjade jälgimisega ja asetab nähtut, kogetut mingisse uude konteksti, nihkega maailma* (Heinsaar, Urmet 2001). Kuid üldjuhul arvab Heinsaar, et kui kirjanik ei kirjuta, on ta tavainimene nagu kõik teised. Intervjuud andes peab ta ka ennast lihtsalt väikekondalikkude uhkust tundvaks inimeseks, *kes teab, et tal on õigus nimetada ennast kirjanikuks* (Heinsaar, Urmet 2001). Nii oskab ta kirjanikuametit mitte vaid oma novellides, vaid ka päriselus pilada. Teisalt on Heinsaar leidnud, et kirjanik on omamoodi teadlane, kes avastab ideid nagu Kolumbus avastas Ameerika. *Me ei saa enam maid avastada, aga minu meelest on veel palju avastada just valgeid laike inimese mikrokosmoses, meeleolude maailmas* (Heinsaar, Urmet 2001). Kirjanik leiab seega, et tegelikult vajab avastamist hoopis inimese sisemaailm, millega kirjanik pidevalt ka tegeleb.

Mehis Heinsaar on hetkel vabakutseline kirjanik, mistõttu on tema ainsaks tööks kirjutamine. Ta on kirjeldanud kirjanikuametit ühiskonnas järgmiselt: *Kirjaniku aega iseloomustab ikkagi vana kaabulotuga ja kepiga mees, kes läheb üle tee – tal on aega, /.../, tema taga tuututavad kiirustavad autod, kes tahavad edasi sõita. Aga tegelikult see vana mees on neist kiirustajatest kaks päevateekonda ees. Kirjanik peab ajaga kaasas käima, /.../ samas peab ta endale jätma aega iga päev pool tundi aknast niisama välja vaadata. /.../ Head ideed ei talu kiirustamist* (Heinsaar, Urmet 2001). Kirjanikul peab olema võimalus ajaga kaasas

käia, kuid mingil hetkel ka aeg maha võtta ning kogu maailma laiemas kontekstis näha. Heinsaare arvates ei tule kirjutamise kõrvalt mõne teise töö tegemine kõne allagi, sest see segaks keskendumist, millele läheb niigi palju jõudu. Viimase lausega näitab Heinsaar üleüldist ellusuhtumist, et kui oodatakse häid ideid, siis kiirustamine kasuks ei tule.

Väljendiga vabakutseline kirjanik on Heinsaar aga vastuolus. Kirjanik on end mitmeid kordi ka ise vabakutseliseks nimetanud, ent 2007. aasta intervjuus Riho Laurisaarele arvab Heinsaar vastupidist: *Pigem olen sunnismaine ja sundkeeleline. Mõistetud armastama teatud maastikke ja aleveid, mõistetud teenima eesti keelt. /.../ Ainus, mis elujõu tagasi annab, on kirjutamine eesti keeles. Vabakutseline on see, kes saab olla oma otsustes vaba* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Ta leiab, et ta pole vaba, vaid eesti keele ja teatud maastike ning kohtade teenija. Kirjaniku palgaks peab Heinsaar stipendiumi (Heinsaar, Aas 2012a: 6), milleta ta ära ei elaks. Ennast peab ta *kergelt öelda pööningukambri kirjaniku elustiiliga* inimeseks (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Kindlasti ei ela kirjanik uhket elu, kuid ta ei virise ning omamoodi tundub, et selline eluviis ongi kirjanikule sobivaim. Ta leiab, et täisväärtuslikuks kirjutamiseks tuleb midagi ohverdada: *Kas siis aega, raha või... midagi muud* (Heinsaar, Aas 2012a: 6), mistõttu ta muud tööd ei teegi. Tudengina on aga Heinsaar töötanud vineeri- ja mööblivabrikus ning majavalvurina Greifi trükikojas (Heinsaar, Märka 2010: 25; Heinsaar 2011a: 18).

Mehis Heinsaare kirjanikuks kujunemisel mängis suurt rolli kindlasti ülikooliaeg ning sellega kaasnev rühmitus Erakkond. Heinsaar õppis Tartu Ülikoolis eesti kirjandust ning lõpetas aastal 2000. Ta on ülikooliaega nimetanud ka *õndsaks Tulviste ajaks – kui sai ikka kummi venitada ja lubati küll välja visata, aga ei visatud. /.../ Kaheksa aastat käisin Artium Baccalaureuse rasket rada. Aga olles rohkem igavese tudengi tüüpi, kuulasin kõrvalt aineid filosoofiast, psühholoogiast, ajaloost...* (Heinsaar 2011a: 25). Heinsaare haridus ei ole seega ainult kirjanduspõhine, vaid hõlmab teemasid ka teistest valdkondadest, muutes kirjaniku mitte lihtsalt kõrgharidusega isikuks, vaid ka haritud kirjanikuks. Samuti arvab ta, et nüüd on üldhariduse omandamine raskem, mistõttu tal vedas. Erakkonna puhul mäletab kirjanik just huvitavate teoste lugemist ja nende sisu üle arutamist (Heinsaar, Jaska 2008: 8). Teisalt on Heinsaar intervjuus Vabarile Erakkonna kohta öelnud, et sattus rühmitusse juhuslikult: *Keegi kutsus mind mingile esinemisele ja nii ta läks. Aga päris ametliku erakkondlasena polegi ma ennast tundnud* (Heinsaar, Vabar 2002: 121), viidates sellele, et Erakkond ikkagi nii tähtis ei olnud. Ilmselt näitab Heinsaare vastuolulisus seda, et kirjanik oli küll rühmituse liige ning suhtles sealsete inimestega, kuid ometi liikus teatava piiri peal, nautides ka üksindust ja omaette käimist. Erakkondlastele oli teatavasti omane suhtumine, et nemad ei olegi ühtne

rühmitus ning iga liige on erandlik. Ka Sven Vabar on kirjeldanud, kuidas juba nimi Erakkond iseenesest manifesteeris avalikust kultuurielust eraldi seismist (Vabar 2012: 9). On teada, et Mehis Heinsaar kuulus ka rühmitusse Tartu NAK, kus peeti Erakkonnale vastupidiselt oluliseks publikuga suhtlemist, rahvalikumad stiili ja mängulisust (Annus jt 2001: 612), ent sellest on kirjanik otsustanud teadmata põhjustel vaikida.

Heinsaar ise on paroodilises võtmes oma elulugu kirjeldanud 1999. aasta Erakkonna „Harakkiri“ kogumikus, nimetades enda elu erandliku luuletaja saatuseks. Kirjanik õppis väidetavalt emakeele ja arvutamise ära esimestel elukuudel, saksa ja vene keele teisel eluaastal. Lapsepõlve lemmikirjanikeks olid Jessenin ja Klabund. Heinsaare luuletused löid eriti lõkkele teise ja viienda eluaasta vahel, olles enamasti melanhoolsed. Lapsena olevatki ta kurb ja eraklik. Kuuenda eluaasta paiku tutvus kirjanik kahtlaste sõpradega ning avastas alkoholi, mille all ka tema looming kannatama hakkas. Kaheksa-aastaselt lahkus Heinsaar kodust ning nüüd on teda korra nähtud Supilinnas Herne poe ees seismas: *Luuletaja olnud peast hall, ja irvitatud seal omaette* (Heinsaar 1999: 137). Kui esialgu jääb mulje nagu oleks kirjanik endast väga heal arvamusel, siis lähemalt vaadates võib märgata autori eneseirooniat – tegelikult peab ta end inimeseks nagu iga teinegi. Eluloparoodias on märgata heinsaarelikku absurdsust ja mängulisust. Kuid mängulisuse taga peitub stereotüüpse luuletaja pilamine – kurb, erandlik, alkoholi mõju all – ning annab mõista, et ka see ei pruugi paika pidada. Ning viimasena vihjab kirjanik lausa luuletajate hullusele ja veidrusele. Ent kes teab, ehk näebki Heinsaar end tulevikus hallipäise irvitava vanamehena, kes vaid „näppamist“ ootab.

Hallipäise vanamehena on Heinsaarel aga pikk tee, mistõttu pöördun tagasi tema argipäeva juurde, mille puhul ei saa üle ega ümber lugemusest ning teiste kirjanike mõjutustest. Kirjaniku kodus on raamatuid kuskil 1000-1500 ringis ning ta leiab, et see on piisav, sest tõeliselt head raamatud on vaid need, mida ka teist või kolmandat korda üle loetakse (Heinsaar, Aas 2012: 6). Heinsaare selget suhtumist endasse ja loomingulistesse inimestesse näitab paradoksaalne ning ühtlasi tabav vastus Kadi Aasale: *Mul jätkub jultumust ka ennast liigitada andekate idiootide kilda. Loen üsna palju filosoofiat ja ilukirjandust, ka teaduskirjandust jälgin mõningal määral, kuid viimasel ajal siiski vähem, sest põhiasjades, ma näen, ei ole neil ikka midagi suurt öelda. /.../ Käputäis hulle kirjanikke, kunstnikke ja filosoofe nagu Poe, Gogol, /.../, van Gogh ja Dalí on oluliselt rohkem avastanud kui terve armee ajuteadlasi ja psühhoanalüütikuid* (Heinsaar, Aas 2012b: 31).

Üllatuslikult hakkas Heinsaar enda sõnul *süsteemilisemalt lugema alles keskkooli viimases klassis* (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Tollaste lugemiselamuste seas on kirjanik välja

toonud August Gailiti „Toomas Nipernaadi“, Tarmo Tederi „Tumedad jutud“ ja Aleksandr Grini „Rotipüüdja“ (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Kohustusliku kirjanduse kohta on Heinsaar avaldanud arvamust, et õpilastele meeldib põnev sündmustik: *Selliseid teoseid, kus on peale põnevuse ka filosoofiat sees, nagu näiteks Jack Londoni raamatud, võiks kohustuslikus nimekirjas rohkem olla* (Heinsaar, Aas 2012a: 7). Lemmikteostest on kirjanik veel nimetanud näiteks Avatud Eesti Raamatu sarja teoseid, erinevaid loodusraamatuid (Heinsaar, Vabar 2002: 124; Heinsaar, Märka 2010: 25), Tammsaare „Tõde ja õigus“ ja „Kõrboja peremees“ lisades, et teised Tammsaare romaanid on alati lähedal olnud (Jaska 2006: 4). Populaarteadust ja ulmekirjandust loeb kirjanik endi sõnul vähe (Heinsaar, Zirnask 2010), kuid üheks lemmikuks on tal siiski Ray Bradbury „Marsi kroonikad“ (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Lapsepõlvest mäletab ta ajakirja Pikker lugemist (Heinsaar, Märka 2010: 25). Elulooraamatute kohta on kirjanik öelnud, et need on nagu healoomulised kasvajad. Tema arvates on elulooraamatute puhul tendents teha teos küll huvitavast isikust, aga kiirustavalt ja ülelibisevalt, *nii et see tegelikult ei toida. Aga raamat peab toitma!* (Heinsaar, Aas 2012a: 7)

Eesti kirjanikest on Heinsaar lemmikutena maininud näiteks Peet Vallakut, Toomas Vinti, Juhan Jaiki, Arvo Valtonit, Tõnu Õnnepalu, Jaan Kruusvalli, Andrus Kivirähki ja August Gailitit (Heinsaar, Vabar 2002: 125; Heinsaar, Märka 2010: 25). Lemmikirjanike ja Heinsaare enda loomingu vahel on kerge leida mitmeid seoseid. Mehis Heinsaar ise on saanud August Gailiti nimelise novelliauhinna oma novelli „Kui Herman õitseb“ eest, mille puhul otsitakse justnimelt kõige nipernaadilikumat novelli, ükskõik, kas siis fantaasiarikkuse, seiklushimulisuse, romantiliste tegelaste, maalilise kujutamisladi või lüürilise alatooniga eest (August Gailiti nimelise...). 2007. aastal antud intervjuus Laurisaarele on kirjanik öelnud: *Mulle meeldib lugeda raamatuid, kus mõtted ja juhtumused on kirja pandud nõnda, et tõstavad su justkui õhku* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Ning iga Heinsaare lugeja teab, et ka kirjaniku enda teosed on niivõrd teistsugused, et panevad lugeja täiesti veidrasse olekusse.

August Gailiti puhul on oluline veel mainida, et Mehis Heinsaar kirjutas oma bakalaureusetöö just Gailiti loomingust, nimelt oli töö pealkirjaks „Naine August Gailiti loomingus“, mis näitab juba ülikooliaegset Gailiti kiindumust. Eriliselt on tudeng tähelepanu pööranud August Gailiti naistüüpidele tema loomingus. Ta arvab, et *August Gailiti enamõnnestunud naistegelaste tugevus ja lumm ei seisne mitte niivõrd psühholoogilises veenvuses või selgelt väljajoonistatud karaktereis, vaid pigem mingi ürgeheda, soome-ugriliku loomuse omapära äratamises* (Heinsaar 2000: 44). Kokkuvõttes leiab noor kirjanik, et *Tasakaalukat, kristlikult eeskujulikku naist kohtab Gailiti loomingus harva ja see ei ole siis ka eriti huvitav ega meelde jääv tegelaskuju* (Heinsaar 2000: 44). Nii on Heinsaare

arvates põnevamad just Gailiti veidi metsikumad naistegelased. Üleüldiselt suhtub tollane noor kirjanik Gailitisse austusega ja kuigi ta toob välja ka kriitikute negatiivseid hoiakuid Gailiti suhtes, nõustub ta vaid positiivsetega. Kuigi Heinsaare lõputöö teema on tema loomingu seisukohalt tähenduslik ning tööd võib vaadelda kui tema esimest pikemat teost, ei pea käesoleva töö autor vajalikuks kirjaniku lõputööd pikemalt analüüsida, sest tegemist on ülikoolitööga ning Gailiti loomingu aspektide analüüsi, mitte enda mõttemaailma analüüsiga. Ehk veel märkida, et Heinsaare bakalaureusetöö võõrkeelne kokkuvõte on saksakeelne, mille oskust ei ole ta üheski intervjuus maininud.

Ent Heinsaar ei ole ainult eesti kirjanduse andunud lugeja, vaid huvitub ka välismaa klassikast. Väliskirjanikest on Heinsaar lemmikutena välja toonud Herman Hesse, Jorge Luis Borges, Martin Heideggerit, Luigi Pirandellot, Paul Valéryd, /.../ *...nemad tulid meelde praegu, aga üks neid ole teisigi* (Heinsaar, Vabar 2002: 124-125). Samuti on Heinsaar intervjuus Veiko Märkale nimetanud lemmikutena järgmisi kirjanikke ja nende teoseid: Yukio Mishima („Kuldne tempel“, „Seltsilised“), Italo Calvino, Gabriel Garcia Marquez, Patrick Süskind („Parfüüm“), Isaac Bashevis Singer („Surnud moosekant“) ning Milorad Pavić („Kasaari sõnastik“) (Heinsaar, Märka 2010: 25). Kui analüüsida, miks just need kirjanikud Heinsaare lemmiklugemisse kuuluvad, siis on taaskord näha nimetatud väliskirjanike ja eesti kirjaniku vahelisi sidemeid. Näiteks eelmainitud „Mitte-Tartu“ kogumikust pärinev Heinsaare lugu „Ta on valmis ja ootel“ algab lugu J. L. Borgese tsitaadiga. Borges kirjeldab, kuidas ta läks tuttavliku külgetõmbe tõttu agulitesse jalutama. Sestap võib kirjanike vahelist seostust näha läbi aguliläheduse. Kindlasti on võimalik iga Heinsaare lemmikirjaniku ja Heinsaare enda vahel leida ühiseid jooni, kuid see kaldub juba konkreetsest lõputöö teemast kõrvale.

Eraldi on Heinsaar enda lugemislektüürist välja toonud just vene kirjanduse. Intervjuus Kadi Aasale nimetas ta tähtsuse järjekorras järgnevad vene kirjanikud: Daniil Harms, Nikolai Gogol, Mihhail Bulgakov, Fjodor Dostojevski, Grigori Ivan Gontšarov, Aleksander Kuprin, Anton Tšehhov, /.../, Vsevolod Garšin, Vassili Aksjonov, uuemast ajast Jossif Brodski, Sergei Dovlatov, Aleksander Solženitsõn, Artur Givargizov (Heinsaar, Aas 2012b: 31). Pikk nimekiri näitab kirjaniku suurt lugemust, aga kõige südamelähedasem on tema sõnul ikkagi Daniil Harms. Jakov Druskini ja Aleksandr Vvedenksi „Daniil Harmsi olemusest“ tõlkele on Heinsaar lisanud kommentaari: *Minu arvates on Daniil Harms üks väheseid jutumeistreid, kes oskab kirjutada nõnda, et see mõjub nagu rusikahoop näkku. Ja seda heas mõttes. Inimene loeb ja hämmastub – kuidas saab nii kirjutada! – ja samas tunneb ta, kuidas tema peas ja hinges kõik pahupidi läheb. Aga seejärel jälle kõik selgeks, lausa hämmastavalt selgeks muutub!* (Heinsaar 2009: 10) Heinsaar ei hoiä oma emotsioone ning

kiitusi tagasi ning ütleb ka intervjuus Harmsi loomingu kohta: *Hämmastav! Geniaalne! Võimatu! – aga ometi tõsi* (Heinsaar, Aas 2012b: 31). Ülivõrdes sõnad vene kirjaniku kohta näitavad ainult suurt austust ning kindlasti ei oleks Heinsaare looming ilma Harmsita selline nagu ta on praegu. Kirjanik on ise öelnud, et algimpulsi Härra Pauli lugudele sai ta Daniil Harmsi lugedes (Heinsaar, Urmet 2001).

Suur lugemus tuleb kirjanikule kindlasti kasuks, sest enda sõnul proovib Heinsaar oma loomingus alati midagi uut leiutada. *Selles, mida kirjutad, peab alati olema teatud oht, kui see element puudub, on tegemist surnud kirjandusega* (Heinsaar, Peegel 2008: 14). Kirjaniku arvates ei tohi muutuda liialt mugavaks ning hakata *stiili peal liugu laskma* (Heinsaar, Valdmann 2008: 10), oluline on olla üllatuslik ja loominguline. Kirjutamine ei tohi Heinsaare arvates minna üleprodutseerimiseks (Heinsaar, Kruus 2003: 7). Ta annab endast iga teose puhul kõik, leides kirjaniku ametis väljakutset lugeja ees *kirjutada nii kergelt, et lugeja võib kohe pilve sisse astuda ega pea kilomeetritepikkusest redelist üles ronima, mille käigus ta pilve sisse minekuks juba ära võib väsida* (Heinsaar, Aas 2012a: 7). Ideaalseks lugejaks peab Heinsaar kedagi, kes satub kirjaniku loomingut lugema kogemata ja kes tunneb end tema teoseid lugedes paremana (Heinsaar, Urmet 2001). Seega ei taotle ta oma loominguga suuri maailmamuutusi, ei püüa üldistada ning kirjutab pigem endale: *Tavaliselt on mul ikkagi lihtsalt loo kirjutamise rõõm. Lihtsalt meeldibki, kui tekib kõnekas kujund* (Heinsaar, Zirnask 2010). Kõnekaid kujundeid jätkub Heinsaare loomingus küllaga. Näiteks novellis „Ilus Armin“ on peategelaseks ilus mees, kelle pärast naine mehe ilu tõttu ära sööb, näidates, et inimese ilu võib olla painajalik (Heinsaar, Aas 2012a: 7).

Ent kõnekate kujundite tekkides ei ole teos kohe valmis. Nii jaguneb Heinsaare kirjutamisprotsess eri etappideks, millest kirjutab ta lähemalt tekstis „Nähtavad on ainult kolmandat ja neljandat sorti töötoad“. Kirjanik kirjeldab oma loomeprotsessi nelja toa kaudu. Kui esimest ja teist sorti töötubasid pole võimalik näha, siis neljandat ja kolmandat sorti töötoad on silmale nähtavad. Tegemist on pigem ilukirjandusliku esseega, kus avaldub Heinsaare mõtteviis ja suhtumine loomingu kirjutamisse. Kirjanik alustab töötubade kirjeldamist tagantpoolt: neljandat sorti töötuba on ateljee, kolmandat töötuba nimetab ta maailmaks, teist üksinduseks ning esimest sorti töötuba koondab kõik eelnevad töötoad, olles kosmoseks või ka inspiratsiooniks. Nii nagu kirjutamisprotsess, on ka selle kirjeldus üsna kaootiline ning töötubade kirjeldused suvalises järjekorras.

Kirjanik alustab teist sorti töötoaga ning seletab, et pealtnäha istub kirjanik üksinda ning ei tee midagi. Tegelikult käib aga Heinsaare hinges töö: *Sest sa kannatad parasjagu maailma välja ning kõik, mis on parasjagu su ümber ja sees, läheb sulle vägagi korda*

(Heinsaar 2008b: 7). Seega on teist sorti töötuba kui maailma tunnetamise paik, kus otsest tegevust veel ei toimu, kuid kirjanik ometi emotsioonide ning nähtuste kogumisega tegeleb. Ent iga aeg kogemuste kogumiseks ei sobi. Nii on kirjanik mitmes intervjuus maininud, et tal on intensiivsed perioodid, kus ta põhiliselt kirjutamisega tegeleb, ning n-ö nukkumise või muti-perioodid, mil kirjanik peamiselt puhkab. Talve kohta on Heinsaar öelnud, et siis ei kirjuta ta üldse, sest päikeseenergia saab otsa. Ent kirjanikul ei ole jõust puudust ainult talveajal, seda juhtub ka teistel aastaagadel: *Vahel tuleb ette ka Dracula perioodi – päeval olen n-ö kirstus ja öösel tulen välja, ootan vaimudeemoneid, mis haaravad kaasa, kirjutatan tumeda jutu ja lähen siis jälle kirstu tagasi* (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Jõu puudumisega on seotud ka mitmed tervisehädad, mida Heinsaar on tunnistanud (Heinsaar, Hanson 2010b: 8).

Kolmanda töötoa kirjelduses avaldab Heinsaar kaudselt, mis teda loomingu kirjutamisel mõjutab: inimesed, maastikud, tühi-tõsised askeldused, vaidlused, ringirabelemised, tülpimus – *sel viisil koguneb elav ja tuline elamise sulamaak su sisemistesse kateldesse, surutõrtesse ja sappi, maksa, südamesse ja lümfisõlmedesse* (Heinsaar 2008b: 7). Kirjanik nimetab sellist töötuba kogu ilmsi avatud maailmaks. Intervjuus on Heinsaar aga öelnud, et konkreetsetest mõjutustest rääkida on raske: *Aga ma ei mõtle kunagi, mis või kes mind on mõjutanud, tegelikult ju kõik, mida olen lugenud, näinud või kuulnud, mõjutab, kaasa arvatud kõiksugu igapäevased käigud. Sisemises alkeemialaboris miksitakse kõik segamini ja siis oleneb vaimsest valmisolekust, kuivõrd kvaliteetne kraam sellest alkeemialaborist välja tuleb* (Heinsaar, Kaldmaa 2011: 9). Seega on olulised ka täiesti igapäevased asjad, mida Heinsaar näinud või kuulnud on. Ta näitab, et tegelikult ei kogu kirjanik vaid erilisi kogemusi, vaid loomingut mõjutavad ka tavalised pisiasjad. Sestap võiks öelda, et kirjanikku mõjutab absoluutselt kõik.

Esimest sorti töötoa iseloomustust on raske refereerivalt edasi anda, sest Heinsaare kirjeldus on niivõrd kujundlik ja ilmekas: *Pärast kannatusi tunnedki /.../, kuis sügaval su hinges justkui maaalused gnoomid avavad kõik teise sordi töö- ja sepikodade väravad ning lüüsid, kustkaudu kogu see armastusega väljakannatatud maailma sulamaak lastakse mööda närvilõpmete kanaleid su teadvusse voolata* (Heinsaar 2008b: 7). Keemia kujund on Heinsaare kirjeldustele väga omane. Ka intervjuus on ta öelnud: *Parimatel hetkedel või iga asja puhul, mida kirjutad, on see nagu alkeemialabor. Keemikud, kes enam ise asju ei juhi, vaid seal toimub midagi ja see, mis toimub, see on selline kõrgem protsess* (Heinsaar, Aas 2012b: 30). 2010. aasta intervjuus Raimu Hansonile selgitab Heinsaar, et teda on üha rohkem hakanud huvitama keemia. Ent väga oluline on tähele panna Heinsaare kannatuste mainimist. Ta näeb kannatusteski teatud naudingut, mis tuleb välja ka essees „Luuletust välja ei mõtle“.

Tõnu Õnnepalu on Heinsaare luulekogu „Sügaval elu hämaras“ kohta kirjutanud: *Ta kannatab tohutult. Aga õieti mitte isiklikult, vaid kuidagi kollektiivselt, veidi eemalt, nii nagu muinasjutukangelased ikka* (Õnnepalu 2011: 180). Seega jõuavad Heinsaare kannatused ka lugejani.

Kannatused või inspiratsioon võivad Heinsaare sõnul kirjanikku tabada kõikjal, kas või tänavanurgal või mererannal (Heinsaar 2008a: 7). Ta on öelnud, et kirjutab pigem inspiratsiooni ael, kuid sellele järgneb teine kirjutamisjärk, kus on *tavamõtlemine juba rohkem esikohal* (Heinsaar, Kruus 2003: 7). Heinsaar leiab, et on vanamoodne kirjanik: *ilma inspiratsioonita ei saa – see on nagu kvaliteedi garantii* (Heinsaar, Valdmann 2008: 10). Tema arvates ongi kirjutamine kõige ehtsam siis kui satutakse kummalise meeleolu valla. Intervjuus Riho Laurisaarele on kirjanik kirjeldanud, kuidas inspiratsiooni ajal sünnib idee, mis koosneb *mõttest, kujundist, rütmist ja muusikalisest atmosfäärist seal ümber. Kõik tuleb kohe märkmikusse fikseerida, see on nagu seifikood. Hiljem saab sinna seifi juba sama koodiga korduvalt siseneda* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 17). Heinsaare inspiratsioonipuhang on üldjuhul kiire, mistõttu on ta inspiratsiooni mitmel pool seostanud ka kosmosega – *Kirjutamise algiirus peab olema väga suur, et tungida läbi gravitatsiooni ehk keele raskusjõu, et lugu ennast ise lahti jutustama hakkaks. See on umbes sama oluline protsess nagu kosmonautidel, kes raketiga Kuu peale tahavad lennata* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 17). Näiteks on Heinsaar kirjeldanud, kuidas ta nägi tänaval kummalise sammuga meest: *ja ma vaatasin, et ta on maamõõtja sammuga, ja sealt tekkis kohe, et jah, maamõõtja poeg, kes kõnnib täpselt meetriste sammudega kogu aeg* (Heinsaar, Valdmann 2008: 11). Seega laseb kirjanik mõtetel vabalt lennata ning arvab, et mõistuse surve võib inspiratsiooni lõhkuda. Inspiratsiooni intensiivsust tema sõnul kaua ei kannata – *Sa lendaksid lihtsalt õhku* (Heinsaar 2008a: 7). Teisalt tuleb tekstis „Animaalsed linnad“ välja ka Heinsaare üks üllatuslik meelispaik – Tartu bussijaam. Kirjanik on selgitanud: *Seal oli hea ja õige energeetiline väli, kus sai märkmeid kirja panna* (Heinsaar 2011a: 26), mis viitab pigem rahulikule inspiratsioonikogumisele ja jälgimisele. Muuseas on ta maininud, et näiteks novelli „Vanameeste näppaja“ idee ongi saadud Tartu bussijaamast, kus kirjanik ühe poisi ja vanuri näaklemist pealt nägi (Heinsaar, Jaska 2008: 8).

Ning alles neljas töötuba on koht, kuhu kirjanik seifikoodiga kirjatööle ligi pääseb ning materjaliga tegeleb – iga päev, viie-kuuetunniste tsüklite kaupa, *olles eelnevad korraldused saanud kõrgemat sorti töötubadest – tuhandekeelselt pomisevast maailmast, oma hinge hämaratest gnoom-sepikodadest, elust inimeste seas või Esimest Sorti Sepalt eneselt* (Heinsaar 2008a: 7). Ülekirjutamist on Heinsaar võrrelnud peenrate rookimisega – *Et kujund*

ei katkeks, roogid peenra puhtamaks. Aga teatav kujund, mis inspiratsioonihetkel ei ole teravustunud, on ainult fikseerunud (Heinsaar, Kruus 2003: 7). *Kui kirjutamine hakkab üle katuse veerema, siis mõistus lavastajana tagant reast hüüab: „Siin on nüüd mingi jama!“* (Heinsaar, Kruus 2003: 7). Taaskord toob Heinsaar välja vaimuka võrdluse – kirjutamine kui lavastamine ning kirjanik kui lavastaja. Samuti peab ta kirjutamise juures oluliseks muusikalist konteksti – *heliline või muusika sarnane tunne, et sa kirjutad mingis helistikus, vähemalt mul. On olemas filosoofilist tüüpi kirjanikke, aga mina olen pigem selline...* (Heinsaar, Valdmann 2008: 11). Kirjanik rõhub pigem loo põhikujundile, kui keele kaunistustele: *igasugu kilinaid-kõlinaid, tohutut kujundite kuhjumist – polegi ju niipalju vaja. Ongi mõnus, kui on selline rahulik lugu, mille allhoovuses on mingi kujund* (Heinsaar, Vabar 2002: 124). Heinsaar tõdes, et varasemas loomingus, näiteks „Liblikmehe“ puhul lisas ta tõesti enesekindluse puudumise tõttu ohtralt kujundeid, aga nüüd püüab ta sellest hoiduda. (Heinsaar, Kruus 2003: 7).

Ent üldiselt arvab Heinsaar, et loomingus enesetsensuuri kehtestada ei saa – *See, mis tuleb, nii tulebki* (Heinsaar, Aas 2012a: 7). Ükskõik, kuidas Mehis Heinsaar loomingut kategoriseerida, kas siis maagiline realism, fantaasiakirjandus või muinasjutud, leiab Heinsaar ise, et ajab kirjanikuna oma joont. Talle on maagiline realism pigem *ilus sõnapaar*, mis meelitab lugejaid juurde (Heinsaar, Märka 2010: 24). *Mina kirjutan reaalsest elust, mis sellest, et mitte nii üks ühele kui Vilde „Külmale maale“ või Sauter, vaid omal moel* (Heinsaar, Märka 2010: 24). Ta ei võta reaalsust üks-üheselt, vaid näeb realismis mitmeid võimalusi, püüdes maailma *natuke kergemaks ja muusikalisemaks mõelda*. (Heinsaar, Aas 2012a: 7) Kuigi kirjanik kasutab erinevaid kujundeid, on need kõik reaalsusega seotud, ta ei tee vahet reaalsusel ja juttudel, sest kirjutades muutub kõik tema keskmeks. *Mulle meeldib, kui argine maailm ja müütiline niiviisi hõõrduvad omavahel*. (Heinsaar, Vabar 2002: 124) Näiteks „Härra Pauli kroonikad“ on autori sõnul *väga realistlik raamat* (Heinsaar, Märka 2010: 24). Heinsaar viib lugejad inimeste siseilma: *Inimese hingeelus igapäevaselt on tihti ilmvõimatuid olukordi, mis lahenevad nii või teisiti. Toon just selle väljamõeldud maailma esile, see on ikkagi osa inimese hingeilmast, alkeemilisest maailmast, kus on kõik need maailmad täiesti realistlikud* (Heinsaar, Aas 2012b: 31). Kirjanik tõestab, et teda ei tuleks vaadata kui ainult fantaseerijat, vaid meeles tuleks pidada ka realistlikku aspekti.

Mehis Heinsaar on kirjutanud erinevaid „ohtlikke“ lugusid, mistõttu on kriitikud nimetanud teda erinevate nimedega. Heinsaar ise on selle kohta arvanud: *Tegelikult on minus nii anekdoodivestja, erootiliste juttude viljeleja kui ka sentimentaalne lüüririk olemas, nad on lihtsalt paralleelselt* (Heinsaar, Valdmann 2011a: 7). Seega leiab kirjanik, et suuri üldistusi

tema põhjal teha ei saa, ta saab iga žanriga tegeleda paralleelselt, mis just parasjagu meeldib. Tihti sõltub kirjaniku stiil lihtsalt meeleolust: *Loomingulise inimesena nagunii meeleolud lainetavad. Aga pigem on, et kui oled labiilse närviga või loomingulise natuuriga, tuleb igaks meeleoluastmeks leida oma nišš* (Heinsaar, Valdmann 2011a: 7). Seega ei leia Heinsaar, et tegelema peaks vaid ühe kindla žanri või stiiliga, nimetades end tabavalt mitmenaisepidajaks. „Lemmiknaiseks“ on kirjanikul aga ikkagi novell või jutustus (Heinsaar, Valdmann 2011: 7).

Kuna Heinsaar ei ole mitte ainult tuntud novellist ning on 2009. aastal andnud välja luulekogu „Sügaval elu hämaras“, omab kirjanik kogemusi ka luule valdkonnas. Luule olemuse üle on kirjanik arutlenud essees „Luuletust välja ei mõtle“, küsides *Mis on luule olemus – see igatsus või puhas tunne, mille taga midagi enam justkui olla ei saa, aga ometi on?!* (Heinsaar 2011b: 37) Teksti palus spetsiaalselt kirjutada Igor Kotjuh kogumik „KIUS olla julge“ jaoks, mille sünnilugu kajastub pikemalt Looduse peatükis. Heinsaarelikult seob kirjanik luule unenäolisusega, arvates, et luule olemus on nagu tema unenägede Hiiumaa. Ta kirjeldab unenägede Hiiumaad seitsmel eri kujul – üks Hiiumaa asetseb keset Vahemerde, teisele unenägede Hiiumaale pääses mööda salarada, kolmas oli keelatud territooriumiga Sala-Hiiumaa jne (Heinsaar 2011b: 37). Ning kui lugeja jõuab mõelda, miks Heinsaar unenägede Hiiumaad nii pikalt kirjeldab, siis just parajal hetkel põhjendab kirjanik – Selleks, et kirjeldada sedakaudu toda võimatu paradiisi kogemise tunnet, mida siiski on võimalik kogeda. (Heinsaar 2011b: 39) Kirjaniku arvates oskab paradiisi tunnet luua vaid luuletaja, sidudes loomingu loodusega: *Luuletaja suudab ilmsiks tuua keelatud, salajase või jumalate kaitse all oleva unenäomaastike geograafia oma tekstide ja nägemuste kaudu. Hea luuletus – see on geograafilise täpsusega kaardistatud võimatus* (Heinsaar 2011b: 39).

Heinsaar ei hoia ennast tagasi, kirjeldades luulet kui sähvatust, meelisõovitatavat kujundit, *mis õögib või kiljub end luuletaja seesmuselt välja. Autentsuse tunnistus on siis see, et luuletus sünnib kohe ja spontaanselt õiges rütmis – kui vaja, ka õigete riimidega* (Heinsaar 2011b: 42). Kirjaniku kirjeldus ei ole väga ilus, ent siiski tabav – luule on kui midagi koledat, mis tahab hingest välja saada. Samuti leiab kirjanik, et luuletus ei pea tulema lilledel: *kui juba luulekogu välja anda, siis olgu see kantud valust, spontaansusest, sügavusest ja intensiivsusest* (Heinsaar 2011b: 40). Heinsaar on laiemalt kogu loometöö kohta intervjuus avaldanud arvamust, et *kannatustest sünnivad ikka paremad asjad, nii on juba loodus elu seadnud* (Heinsaar, Valdmann 2011a: 7). Põhiliseks argumendiks on Heinsaarel see, et luule peab hinge toitma: *Meeldib luule, mis paneb südame igatsema, tekitab sinna lõpmatuse tunde illusiooni, lõputu koridori, mis viib välja maa pealt ja kannab hinge kuhugi Linnutee keskme suunas* (Heinsaar 2011b: 43). Hinge võib kirjaniku arvates toita täiesti erinev luule, mõnikord

lihtne luuletus, teinekord kummalise rütmiga või hoopis elukogemusega luuletus.

Muuseas tuleb mainida, et Eesti lemmikluuletajateks on Heinsaar intervjuudes nimetanud näiteks Hendrik Visnapuud, Aleksander Suumani, Viivi Luike, Indrek Hirve, Paul-Erik Rummot, Matti Mõguçit, kusjuures Önnepalu luulekogu „Kevad ja suvi ja“ peab kirjanik 2008. aasta suurimaks luuleelamuseks. Välismaa luuletajatest on Heinsaare ühed lemmikud Georg Trakl, Fernando Pessoa, Ted Hughes, John Ruskin (Heinsaar 2011b: 44-45; Heinsaar, Valdmann 2008: 10). Tundub, et luuletajate puhul on kaalukauss eesti poetide pool, kuid kindlasti ei jõua intervjuudes ja tekstides ära mainida kõiki maailma lemmikluuletajaid, mistõttu tuli kirjanikul vastates teha oma valik. Tegelikult leiab Heinsaar, et väärt luuletust on võimalik kirjutada kõigil tundelistel inimestel: *Väga hea luuletuse võib kirjutada iga inimene, kui ta elus on tõeline õnne- või siis kriisihetk* (Heinsaar 2011b: 43). Seega ei kirjuta head luulet vaid elukutselised kirjanikud, pigem on tähtis inspiratsioon ja tunded. Kirjaniku sõnul on inimese meeletajud kõige erksamad enne 35. eluaastat, mistõttu kirjutatakse kõige olulisem looming enne seda ning pärast seda on loomingu tõukeks eelkõige elukogemus.

Ent essee „Luuletust välja ei mõtle“ lõpeb ootamatult luulelise kogemuse kirjeldamisega, nimelt arvab Heinsaar, et ka kohtumised võivad olla luulest puudutatud. Kirjanik näitab, et kõike saab näha ka laiemalt. Nii toob ta näitena Lembit Kurvitsa, kes Tartu kesklinnas „Horoskoobi“ laule laulab ning rahakogumiseks kaabu asemel vasaku jala kinga kasutab. *Samal ajal kui loen tema [L.Kurvitsa] luulet, jookseks mul peas justkui dokumentaalfilm ühest elu hammasrataste vahele jäänud luuletajast* (Heinsaar 2011b: 46). Seega ei pea Heinsaare arvates luuletusest mõtlema kui ühest tekstist, vaid kirjatükist koos kontekstiga. Kuigi essee lõpp töötab Lembit Kurvitsa kirjelduse tõttu tulla koomiline, jõuab kirjanik siiski oma mõtetega looduse poole, lõpetades südamlikult: *Kõige ehedemal kujul ehk ongi luuleline seisund mind vallanud seistes silmitsi looduse enesega, /.../, mil ma enam ei vaata, vaid äkki juba näen ümbritsevat /.../ Ja sellistel hetkedel on iga inimene maailma parim luuletus* (Heinsaar 2011b: 47). Viies luule mõtte veelkord edasi, jõuab ta väiteni, et tegelikult võib ka inimene ise olla luuletus, tõestades veelkord, et kõik ei ole must-valge.

Kuid nii nagu loomingut, ei pea Heinsaar must-valgeks ka kriitikat. Kui enda tekste pidas noor kirjanik enne kriitikat *mõnusaks sonimiseks*, mis ainult endale pinget pakub (Heinsaar, Kruus 2003: 7), siis mingil hetkel tajus ta, et tekkis ka laiem ja kindlam ringkond lugejaid. Kirjutamine ja kiitus käivad Heinsaare arvates käsikäes. Üheks kriitika pooleks peab ta enesekindluse tõstmist. *Mina sain oma vastukaja kohe ja see on muidugi väga tähtis. Enesekriitika ja edevuse vaheldumine on kirjanikus kindlasti olemas. /.../ Kui on positiivne, /.../ häirib see, et oled esiplaanil. Aga kui ei kirjutata, siis on ka paha* (Heinsaar, Laurisaar

2007: 18). Ometi tekitas liigne tähelepanu ja kiitus kirjanikus mingil hetkel tunde, et lagi on käes ning edasi polegi midagi kirjutada. Nii on positiivne kriitika Heinsaare loomingule hoogu andnud, samas tajudes, et liiga positiivse kriitika korral kirjanikuna enam nii palju ei arene: *heasoovlik kriitika on mind mugavasse olukorda sättinud, tuleb ikkagi valvas olla* (Heinsaar, Kruus 2003: 7). Teiseks kriitika pooleks peab Heinsaar seda, et kirjanikule on vajalik arusaam, kellele looming korda läheb (Heinsaar, Laurisaar 2007: 17). Arvustamine on Heinsaare arvates kunst – hea kriitik ei lähtu inimsuhetest, vaid on oma ala professionaal (Heinsaar, Aas 2012b: 30-31). Lahmiv kriitika on vaid kriitikute pingete välja elamine, mis tekitab tema sõnul vaid musta energiat ning raiskab ajaleheruumi. 2012. aastal on Heinsaar lausa tunnistanud, et ei julge enam kriitikat lugeda. Kuigi aastaid tagasi on ta leidnud, et *Olekski uinutav, kui oleks ainult austajaid* (Heinsaar, Peegel 2008: 14). Kirjanik mõistab, et mõlemad äärmused on liiast, eelkõige peaks kriitika eesmärk olema kirjaniku arendamine, mitte maha tegemine.

Auhindamise kohta on Heinsaar öelnud, et suur osa auhindamises on mängida loteriil – milline on žürii, üldine meeleolu, tendents kaasaja kultuuris ja kirjanduses. Kindlasti tulevenevad kirjaniku teadmised kogemustest hindamiskomisjonis. Teisalt tõdeb Heinsaar kirjanikuna, et seitsmes meel tunneb, kui on valminud eriti hea jutt ning positiivne kriitika rõõmustab: *Ega kirjanikud ju palju vahetut vastukaja ei saa, olles suhteliselt oma maailma sulgunud ja sukeldunud tegelased (omal vabal ja rõõmsal tahtel kusjuures). Aga nende kolme jutu puhul, mille eest preemia sain, julgen küll öelda, et need on ikka keskmisest paremini õnnestunud jutud. Kirjutatud puhtas inspiratsioonipalangus!* (Heinsaar, Aas 2012b: 31) Kuid auhinnast suurem rõõm ja parem tunnustus on kirjanikule ikkagi vaid see, kui keegi lugejatest isiklikult ütleva tuleb, kuivõrd hea raamatu Heinsaar on kirjutanud. (Heinsaar, Jaska 2006: 4). Ning ilmselt poleks noor luuletusi kirjutav pikamaajooksja sellistest auhindadest, stipendiumist ja suurest lugejaskonnast osanud unistadagi.

4. Loodus

Võib-olla olen rohkem maastiku inimene kui inimeste inimene

(Heinsaar, Valdmann 2011b: 9).

Mehis Heinsaar on öelnud: *Tartu on loometööks väga hea keskkond. Aeg-ajalt tuleb siit muidugi ära käia* (Heinsaar, Vabar 2012: 128). Eelkõige peab ta ärakäimise all silmas just looduses viibimist, aga ka reisimist üleüldse. Nagu Tartu peatükis selgus, on Heinsaarele Tartu linn väga oluline, kuid siiski jääb kirjanikust pigem n-ö maamehe mulje, kes võimalikult palju looduses käib. Ent kirjaniku arvates on suur erinevus, kas viibida looduses lühidalt või pikemalt: *Sageli ja lühikest aega looduses viibimine tekitab impressionistlikke meeleolupildikesi. Harva ja pikka aega viibimine võimaldab looduse sügavamalt rütmi tajuda* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Heinsaare kõige looduslähedasemad esseistlikud tekstid on „Animaalsed linnad“, „Maastiku sisse minek. Vormsi.“, „Napoli“ ning „Luhtatulek“, kuid looduse teema kumab tegelikult läbi nii kirjaniku esseistliku väljendusviisi ja intervjuude kui ka novellide ja romaanide.

Heinsaare looduslähedus sai ilmselt alguse juba lapsepõlveest. Kirjaniku ema Luule Torimil on poja loodusläheduses suur roll. Torim on öelnud: *Lugemine ja looduses hulkumine – ilmselt loodusest kõik tuleb. Lapsed peab metsa kaasa võtma, et nad seda pelgama ei hakkaks. Mehis läheb pikaks ajaks loodusesse. /.../ Kooli ajal tegi ta palju sporti – oli pikamaajooksja, aga lõpuks jõudis sinna, mis talle antud* (Heinsaar, Valdmann 2011b: 9). Kirjaniku ema arvates on pojal õige ja talle sobiv elukutse. Samuti on näha looduse olulisust lapsekasvatamise juures. Heinsaar aga ise lapsepõlvest kirjutanud või rääkinud ei ole. Ainsana on kirjanik maininud, kuidas ta kõik lapsepõlve suved Taagepera ja Ala lähistel veetis ning ka nüüd üsna tihti seal viibib. *Minu vanaema elab Helme vallas Karjanurme küla lähedal olevas Välja talus. /.../ Samuti sõidan jalgrattaga Karksi-Nuia, Halliste, Õisu, Penuja vahelistel teedel. Nendel sõitudel nähtu ja kogetu on andnud mulle ainet mitme novelli kirjutamiseks* (Heinsaar, Jaska 2008: 8). Idee kogumiku „Rändaja õnn“ saigi kirjanik näiteks jalgrattaga Polli-Lilli poole sõites (Heinsaar, Jaska 2008: 8).

Nii ongi Heinsaarel komme oma juttudes linn looduseks moondada. Tekstis „Animaalsed linnad“ kirjeldab Heinsaar linna kui metsa. Kirjanik nimetab majasid tihnikuteks ning inimesi hüperloomadeks, näiteks lugupeetavaid poliitikuid karudeks ja filosoofe öökullideks (Heinsaar 2010: 20- 21). Tihnikutega on kirjanikul omamoodi suhe, ta leiab, et *Kui Euroopa kontekstis rääkida, siis see on Eesti puhul ikkagi suur privileeg, et meil on*

tihnikud (Heinsaar 2011a: 23). Nii nagu Heinsaarele on omane oma korteri tubadesse ära kadumine, meeldib talle ka looduses ekslemine ning tihnikud on ekslemiseks hea võimalus: *Avamaastikul naljalt ära ei eksi – aga mõnes väikeses tihnikus on väga põnev teed leida.* (Heinsaar, Zirnask 2010) Seega meeldib kirjanikule looduses endale väljakutseid esitada ning teekond loodusesse ei pea tema arvates alati ilmtingimata kerge olema.

Kui Mehis Heinsaare loomingus on rändamine olulisel kohal, näiteks romaanis „Artur Sandmani lugu ehk Teekond iseenda teise otsa“, siis kirjanik ise kaugetesse piirkondadesse väljakutseid esitama ei kipu, pidades end välismaal reisijana lausa saamatuks (Heinsaar 2011a: 27). Kauged lõunamaad kirjanikku ei huvita, ometi on tema kaugemad reisid olnud Napolisse ja Karakumi kõrbe Türkmenistani. (Heinsaar 2011a: 26) Kuigi Heinsaar on pigem aeg-ajalt reisija, on tema suurimaks unistuseks Madagaskari või Lõuna-Aafrika reis, mida kirjanik ise põhjendab romantiku ängiga. *Tahaks leida raskeid maastikke, kus nädalate ja kuude kaupa tuleb intensiivselt kõndida. Piisavalt laisa inimesena tean, et peaks selle unistuse kord lihtsalt ellu viima* (Heinsaar 2011a: 26). Ka eelnev lause tõestab, et Heinsaar võtab looduses endale väljakutseid ning ei ole, vastupidiselt enda arvamusele, laisa iseloomuga.

Seevastu sobivad kirjanikule Eesti laiuskraadidega teised geograafilised piirkonnad. Eestis elada sobib Heinsaarele just kliima tõttu, sest vihmase ilmaga on tal soodus kirjutada. (Heinsaar, Vabar 2012: 124) Enim meeldibki talle käia Eestis, Lätis ja n-ö Liivimaa piirkonnas. *Kohe pärast Eesti-Läti piiri ületamist tekib täiesti teistmoodi ruumiline tunnetus. Seal on natuke kolkalikum, vaesem ja metsikum piirkond, talude vahel on rohkem jäätmaad. Mulle sellised kolkakülad meeldivad – väga võimas!* (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Heinsaare arvates on Läti müstiline koht ning sealsed väikelinnad põnevad. Kirjanik tajub Eesti ja Läti vahel energeetilist potentsiaali, mida ta enda sõnul tugevdab spontaansete matkadega Lätti (Heinsaar 2011a: 26). Siin seisneb Heinsaare mugavus: hea on siiski jääda kodumaa piiridesse, eriti Supilinna sarnasesse agulimaailma, mis kirjanikule omane on.

Eestis matkamas ja loodust avastamas on Mehis Heinsaar käinud kõikjal. Essee „Maastiku sisse minek. Vormsi“ kirjeldab, kuidas Heinsaar aprilli lõpus nädal aega Vormsil elas, kirjutas ja looduses viibis. Idee pärineb kirjandusfestivalilt Prima Vista, mille raames viis kirjanikku eri sihtkohtadesse reisisid ning sealt festivali jaoks inspiratsiooni otsisid. Ise on Heinsaar Vormsi teksti nimetanud ka reisikirjaks. Lisaks oma elamustele on kirjanik teksti põiminud ajaloolisi fakte ja rahvajutte saare kohta. Vormsil olles oli Heinsaarel võimalik puhata ning tegeleda oma lemmiktegevutega: jalutamine, jalgrattasõit, lugemine. Kuid üllatuslikult ei alanud reis sugugi roosiliselt: *Olla nädal aega linna poolt rikutud õhukeste närvidega mehena siin varakevadiselt kõledal saarel, mis mind ükskõiksena ümbritseb...*

Tunnen end tillukese, tühise ja varavana mehena, kes pole enam millegi üle võimeline rõõmu tundma, /.../. Ja mul hakkab enesest hale (Heinsaar 2009a: 72). Ka niivõrd looduslähedasele inimesele nagu Heinsaar, on linnast eemal viibimine esmalt veider ja kaheseid tundeid tekitav. Ühelt poolt näitab kirjanik linna suhtes taas kriitilisust – linn on inimese ära rikkunud. Teisalt tuleb välja, et linn hoiab inimesi ühtsena koos, igäühel on oma ülesanne ning keegi ei tunne end tähtsusetuna, vastandina üsna üksikule saarele, kus keegi kirjanikult midagi ei oota.

Esimesest Vormsi õhtust kirjeldab kirjanik, kuidas ta hämaruse saabudes Juri Lotmani „Hirmu ja segaduse“ kõrvale paneb ning välja läheb. Muuseas võib nimetatud teoses paralleele leida heinsaareliku hirmu teemaga. Eriliselt ülistab Heinsaar aga hämarust: *Igäühel oma hinge-aeg, kellel päikseline varahommik, kellel töökas keskpäev või kellel pilvine pärastlõuna. Minu hinge-aeg on õhtune hämarus, mil nii elav kui elutu sulavad ühte, kui asjad kaotavad oma konkreetseid piirjooned, kui ei ole enam ränga valguse käes kõndimise ja enesetõestamise kohustust.* (Heinsaar 2009a: 73) Hämaral ajal ei ole Heinsaare arvates inimene ja maailm enam sõjajalal, üks ei püüa ära õgida ega vallutada teist. *Maa ja inimene on korraks jällegi iidsed ja ühevanused* (Heinsaar 2009a: 74). Kirjanik on ka tekstis „Animaalsed linnad“ kirjutanud, et hämarus hajutab kontrastid ning erimeelsused tema kirjeldatud hüperloomade vahel (Heinsaar 2010b: 21). Heinsaar näeb hämarust lausa rahu sümbolina. Ühtlasi toob ta paralleele teiste kirjanikega, kes samamoodi hämaruse vastu poolehoidu tunnevad, tsiteerides näiteks Kaplinski: „*Õhtu toob tagasi kõik*“. *Kui õige ja hästi läbitunnetatud see Kaplinski lause on* (Heinsaar 2009a: 84), aga ka Kafka „*Ööd*“: „*Keegi peab üleval olema, keegi peab vahtima pidama.*“ (Heinsaar 2009a: 79)

Edasi kirjeldab Heinsaar taas õhtust epifaanilist kogemust nagu essees „Tartu on unenägu“, nähes kogu Vormsit järsku selgelt ja muutudes saarega üheks. (Heinsaar 2009a: 75) Tihti ongi kirjaniku loodusega ühtesulamisest seotud pimeduse ja hämarusega. Vormsi tekstis läheneb ta aga selgushetkedele teistmoodi: *Huvitav on üldse, kuidas kelleski puhkeb vallale olemise õis, issanda silm, maailma isetu vaatlemise võime?* (Heinsaar 2009a: 79) Seega toob Heinsaar teksti uue mõiste: *issanda silm*, mis tähistab vaatamise võimet ning sõltub tema sõnul temperamendist. Kirjanik leiab, et püsimatutele inimestele laseb loodus end ootamatult *enese hõlma alla* (Heinsaar 2009a: 79), ent kaob sama kiiresti. Järjekindlad inimesed aga arendavad süstemaatiliselt *maailma isetuna vaatamise võimet* (Heinsaar 2009a: 79), olles lõpuks võimelised loodust näha siis kui nad soovivad. Nende kahe inimtüübi vahel leiab kirjanik veel mitmeid inimtüüpe olevat, kuid neid ta pikemalt ei kirjelda. Seega arvab Heinsaar, et inimene on võimeline õppima näha end ümbritsevat maailma ning eriti loodust. Ta nimetab mitmeid boheemlasi, kes omavad *issanda silmaga nägemise* võimet, nagu näiteks

Erkki Hüva, Aldar Talviste ning Psaike (Heinsaar 2009a: 80). Üleüldse rõhutab Heinsaar tekstis, et oluline on näha, mitte lihtsalt vaadata.

Nii Vormsi essees kui ka intervjuudes Heinsaarega on välja tulnud, et eriliselt imetleb kirjanik looduses linde. Vormsi tekstis kirjeldab Heinsaar: *Narrin ajaviiteks järele linde, muusträstast ja kuldnokka. Eriti ärevaks muutuvad nad aga siis, kui ahvin järele kägu* (Heinsaar 2009a: 74). Ka intervjuus on kirjanik maininud, kuidas talle väikesi linde, nagu näiteks varblasi, tihaseid ja vintse, looduses jälgida meeldib, mainides mitmekülgseid teadmisi: *Keegi neist ei ela väga kaua, aga seda palavikulisemalt nad elavad. Nad on tohutult olevikulise elulaadiga, palju intensiivsemaga, kui inimmeel üldse tajub. Näiteks ööbiku, põõsa-lehelinnu ja metsvindi laulus on palju selliseid helisid, mida inimene tajub ainult aeglustatud kiirusega lindilt kuulates* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Samuti ei karda ta võrdlust kirjanike ja lindude vahel, 2010. aastal Veiko Märkale antud intervjuus ütleb Heinsaar: *Kõik kirjanikud on ju realistid, lihtsalt igaüks laulab omamoodi, nii nagu nokk loodud* (Heinsaar, Märka 2010: 24), viies ajakirjaniku küsimuseni, mis lind tema oleks. Ja Heinsaar leiab end olevat peoleo, sest *tema teeb nii ja naa, võib ka kraaksuda, kui teda häirid* (Heinsaar, Märka 2010: 25), näidates taas enda rahutut hinge ning lennukat fantaasiat.

Teisel päeval Vormsil olles ning rattaga ringi sõites, kirjeldab Heinsaar, kuidas tema rahutu hing vaikuses tasakaalu leidis: *On kentsakas tunne sõita mööda asfaltteed suurte metsade vahel, kohtamata ühtegi vastu- või möödasõitvat autot. Tõepoolest, see saar on väga vaikne ja üksildane paik (vähemasti praegu)* (Heinsaar 2009a: 80). Seega tõdeb ta, et looduses ei pruugi alati vaikne olla. Järgnevalt kirjeldab Heinsaar, kuidas samal hetkel helistab kirjanikule Igor Kotjuh, kes palub kirjanikul kirjutada luule olemusest. *Niipalju siis kergusest ja issanda silmast. Nii kerge on inimest endast välja viia, vaid üks kõne, ja kõik on läbi* (Heinsaar 2009a: 81). Kirjanik leiab, et ta peaks mobiilist loobuma, sest ta ei suuda enam loodust näha, vaid mõtleb aina, mis on luule olemus. Siin ilmneb Heinsaare kriitilisus liigse mobiilsuse pärast – kõiki inimesi on võimalik kõikjal kätte saada ning seetõttu ka inimeste rahu rikkuda. Kuid sellegipoolest suudab ta tänu loodusele tasakaalu säilitada: *Imeilus ilm ja loodus siiski mahendab vähehaaval mu ärevaks muutunud meelt* (Heinsaar 2009a: 81).

Muuseas mainib Heinsaar esimest korda oma esseedes ka Jeesus Kristust: *Eemal merepeal torkab silma üks pisike inimkujuline asi. See meenutab Jeesus Kristust, kes tulemas üle vee...* (Heinsaar 2009a: 81-82) Kui muidu Heinsaar religiooni ja uskumise aspekti ei puuduta ning on raske öelda, kas kirjanik on mõne kindla religiooni esindaja, siis Vormsi essees paistab teatud jumalikkuse austus välja. Näiteks kirjutab Heinsaar, et *Jumala vaim lehvib [ongi vigane] kõiges ja kõikjal* (Heinsaar 2009a: 82). Järelikult seostub kirjanikul

religioon just loodusega. Samas jätkab ta kritiseerivalt: *Kui mina oleksin olnud Jeesus, siis oleksin inimeste meelte parandamiseks didaktiliste jutluste asemel kindlasti palju rohkem rõhunud õpetliku ivaga imetegudele* (Heinsaar 2009a: 82). Heinsaar usub, et inimeste parandamiseks oleks Kristus pidanud rohkem imetegusid tegema, mitte jutlusi pidama. Ent teatud jumalikkus ilmneb ka kirjaniku intervjuus Valdmannile: *Ma nimetan neid looduse kohti, kus tekib kirkastumise tunne, vabaõhukirikuteks – nende katus ulatub taevasse ja seinad silmapiirini* (Heinsaar, Valdmann 2011b: 9). Ning tegelikult viitab ka eelmainitud *issanda silmaga* Heinsaar millelegi kõrgemale.

Loodust nautimas käis kirjanik ka Vormsi kolmandal ja neljandal päeval. Seal ilmneb Heinsaare lemmikaeg: *varajane, soe eelkevad* (Heinsaar 2009a: 87), *sest edasi tuleb suur ja tiirane kevad ning selle järel paks ja rammus suvi ning sääsed ja parmud ja puugid ja palavus* (Heinsaar 2009a: 87). Ilmneb, et looduses leiab Heinsaar ka negatiivseid pooli ning isegi teatavat hirmu looduse ees, sest koju sõites kirjeldab kirjanik ära eksimist: *Isegi väike hirm tekkib [ongi vigane], sest sealsamas lähedal kostab sigade rõhkimist ja et sigadel juba põrsad väljas, siis on nendega ninapidi kokku sattuda üsna ohtlik. Aga noh, ellu jäin* (Heinsaar 2009a: 88).

Viimasel Vormsi-päeval käib Heinsaar vaatlustornis ning rannaniidule minnes saavad ta jalad märjaks, kuid see kirjanikku ei heiduta: *Aga sellistele sihtmärkidele lähenedes muutuvad isegi ebamugavused toredateks asjadeks, sest rannaniidud on mu vana armastus ning miski ei suuda mu head tuju enam rikkuda* (Heinsaar 2009a: 92). Heinsaar kasutab esimest korda esseedes sõna armastus seoses millegi talle huvitavaga. Kui üldiselt on loodus talle näiteks lummas, siis seekord on kirjanik oma väljendusega tõusnud järgmisele tasandile: vana armastus. Essee lõpebki sellega, kuidas kirjanik võtab vaatetornis välja viina ning võtab Vormsi teede, puude, põldude, kajakate, mõõnade, huntide, pärisaarlaste ja veel paljude teiste terviseks: *kõigi praeguste pärisaarlaste terviseks, keda kipub küll aina vähemaks jääma, ja lõpuks Vormsi saare ning saarejumala enese terviseks, kes ju ongi see eelnenud kõik kokku ja küllap enamgi veel...Skål!* (Heinsaar 2009a: 92), lõpetades essee pidulikult ja ülistavalt.

Ka essees „Näha Napolit ja surra...“ on looduse ülistamisel oluline osa. Kõigepealt põhjendab Heinsaar, miks talle Eestist väljas käia ei meeldi: *Esiteks on väljasõidud minu jaoks alati kaunis väsitavad ja teiseks mind ei vaimusta eriti välismaa. Kardan alati miskipärast välismaal kaotsi minna. /.../ selles mõttes, et ei ole enam ärkvelolekutunnet* (Heinsaar 2008c: 20). Kirjanik kirjeldab reisi kui lõbusat unenägu, kus saab ringi vaadata. Ta kirjeldab, kuidas Napoli elanikud meelsasti tööd ei tee, põhiliseks joogiks on kohv,

liikluskultuur on kaootiline ning kunstimuseumi korralvurid tohutult tüütud. Korralvurite kirjeldus on reisikirjade suhtes harvaesinev, mis näitab taaskord Heinsaare oskust ebatavalisi detaile märgata. Seejärel võib aga lugeja nautida tõelist idüllilist kirjeldust: *Või siis vaadelda palme ja mandariinipuid, õitsevaid tulpe ja nartsisse kesk veebruarikuud, hingata sisse maikuiselt sooja talveõhku, juua odavat, kuid ülihead veini, vaadelda Vahemerd ning veenduda, et see on tõesti sini-sinine, ja eemalt läbi piimvalge udu näha kumendamas Capri saart...* (Heinsaar 2008c: 20) Tundub, et Heinsaar on Napoli linnaga juba ühte sulandunud ning oskab näha ka linna meeldivaid aspekte. Tegelikult see aga nii ei ole. Essee lõpus tõdeb kirjanik, et tagasi Eestis on tore olla, sest suurepäraseid unenägusid võib igal öösel tasuta näha. *Pealegi – ei ole tõesti midagi võrratumat, kui istuda kesk mõnusat veebruaripakast oma soojaks köetud toas, juua mõrudat põdrasambla teed, vaadata aknast kase otsas istuvaid leevikesi ja siidisabasid ning mõtiskleda omaette muheledes sellest, et kaugel see kevadki enam on, juba paari kuu pärast õitsevad lumikellukesed ja krookused ning peagi võib kasuka vahetada välja jope vastu ja minna poristele maanteedele hulkuma – kuulatama põldude kohal laulvat külmakartmatut ja vaprat lõokest. Ja mis on selle lõokese kõrval mingi Napol...* (Heinsaar 2008c: 20) Nii sai reisielamusel üllatuslik kodumaa loodust ülistav kirjeldus, mis on Heinsaarele omaselt tunnetuslik. Ning isegi kui lugejale oli meeltnõõda Napoli idüll, siis ei saa ka Heinsaare veebruaripakase kirjeldus kedagi külmaks jätta.

Väga oluline on Heinsaarele inimkonna ja looduse suhte teema. Ka Vormsi tekstis leidis kirjanik, et Vormsi on metsiku looduse ja väheste inimestega hea paik, kirjeldades: *praegusel ajal on tõesti üsna harv nähtus, kui ligi 100-ruutkilomeetrise saarel ei domineeri mitte inimene looduse üle, vaid pigem loodus inimese üle* (Heinsaar 2009a: 89). Heinsaar ise peab end panteistik – ta leiab, et loodus valitseb inimest ka seestpoolt. Intervjuus on ta öelnud: *See inimkeskne maailm on suhteliselt võõras mulle, ma arvan, et inimkond tähtsustab üle selle traagika, et tuli, tekkis inimene ja nüüd see iga hinna eest peab olema ja arenema. Minu meelest on üks osa looduse tsüklist, et inimkond on, tuleb ja kaob* (Heinsaar, Valdmann 2008: 10). Kuigi keskkonnaküsimused on looduslähedasele kirjanikule väga olulised, leiab ta: *praegu enam maailma sündmuste arengus suurt muuta ei saa. Mängus on liiga palju X-faktoreid. Kliima ülikiire soojenemine, metsik ülerahvastatus, /.../ – kõik see liigub selle poole, et varem või hiljem toimub mingit laadi plahvatus. Ja arvan, et see on planeet Maa enesekaitsemehhanism. /.../ Loodus andis ju inimesele harukordse kingituse – mõistuse. Aga nagu näha, pole valdav osa inimkonnast osanud seda vääriliselt hinnata. See on olnud inimese enda valik ja omamoodi on see olnud isegi pööraselt lõbus valik, mida ta on teinud*

(Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Seega jääb mulje, et intervjuudes on Heinsaar looduse ja inimkonna suhetes isegi kriitilisem kui oma esseedes. Esiteks näitab Heinsaar, et tema arvates ei oska inimene looduse poolt antud mõistust hinnata. Raske on mõista, kas kirjanik on kriitiline või mitte – ühelt poolt kirub ta inimese mõistuse raisku laskmist, teisalt ütleb, et inimese valikud on olnud ka üsna lõbusad. Imselt näeb kirjanik, et kahju loodusele on tehtud ning enam seda parandada ei saa, tuleb lihtsalt leppida tõsiasjaga, et inimesed ühel hetkel kaovad ning jääb vaid püsiv loodus.

Ent Heinsaar näitab, et inimkond ei sõltu vaid loodusvaradest ning muudest looduse hüvedest, vaid inimese ja looduse suhe on mõtestatum. Nii on Heinsaar kirjeldanud tekstis „Luhtatulek“ Soomaa luha juures mõtisklemist, kuidas sellest luhast osa saada: *Et tulla sealt üle, elades ja olles see aeg luhana endana, taimedena, mis seal kasvavad, pilvedena /.../* (Heinsaar 2011c:110) Heinsaar on endi sõnul küll luha serva jõudnud, kuid *mitte sellena, kellena teekonda alustasin, see tähendab luhana endana. Ikka on mind poolel teekonnal hakanud vaevama mõtted iseendast, oma minevikust ja tulevikust, /.../. Ja mu eesmärk ületada luha enesena luhta jookseb järjekordselt luhta* (Heinsaar 2011c: 110). Heinsaar kritiseerib inimkonna rahutust ning liigset muretsemist, millest juba pikemalt järgmises peatükis, ning jõuab otsuseni, et ehk peabki kõik nii olema: *Ja mida kauem ma elan, seda enam hakkan mõistma, et tegelikult ongi see vist mu elu pärisosa, kõndida kord luha teise otsa nõnda, et olen see-aeg ka valgus selle luha kohal, jõgi, mis voolab läbi välu, et olen angervaksade, kurerehade ja heinputkede õõtsumine pärastlõunases tuules, konnakotkaste lend ülal taevas ja need valged rümpilved taamal* (Heinsaar 2011c: 111).

Kui loodusega üheks saamine alati ei õnnestu, siis looduse ja inimese vaheline keemia on Heinsaare arvates alati olemas: *See on alkeemiline protsess, kuidas inimese meeleolu muutub. Ilm läheb ilusaks ja tuulepuhanguga tuleb inimesse rõõmus meel, saab osaks temast ja hingestub* (Heinsaar, Valdmann 2011b: 9). Heinsaar näitab vana tõdemust, et ilm mõjutab inimeste tuju. Kirjanik on oskuslikult võrrelnud inimeste vaimuseisundeid otseselt ka vahelduvate maastikutega: *Et nagu maastikes tuleb ette madalaid, soiseid, raskesti läbitavaid paikaid, on sääraseid kohti samal moel ka inimeste sees. Ainult et kui looduses paiknevad erinevad pinnavormid ruumis, siis inimestel ilmnevad need ajas* (Heinsaar 2009a: 77). Meeleolude vahetumine maastikutena on tihedalt seotud ka kirjaniku endaga. Kui eelnevalt on Heinsaar maininud, et lagedad maastikud ei võimalda niivõrd palju seiklusi kui tihnikud, siis Vormsi tekstis kirjutab ta: *On eriliselt hea vaadata kaugusse, vaadata luha keskel kasvavat üksikut puud ja viit kadakat. Ei tea, millest see lageduse- ja kaugusearmastus. Võib-olla on see atavistlik igatsus savannide järele, /.../ lõpuks loeb siiski kaugusse vaatamise meeleolu ise,*

säärane ülev ja pisut nukker rõõm (Heinsaar 2009a: 84). Heinsaare vastuolulisuses on tõepoolest ühtaegu näha nii meeleolue kui maastikute vaheldumine.

„Luhtatulekus“ on Heinsaar justkui kirjeldanud, et tõelised õnnehetked on vaid loodusega seotud: *Need üürikesed õnnehetked, tõelise tundmuse hetked, tõelise elu hetked, mil inimene tõstab kesk linna jalutades silmad taevasse või pea viltu mõnd lindu kuulutama jääb* (Heinsaar 2011c: 110). Samas tõdeb ta, et selliseid erilisi hetki jääb aina vähemaks. Heinsaar ammutab enda sõnul loodusest jõudu: *Inimeses on mingid jõujooned ja looduses viibimine muudab minu jõujooned tugevamaks* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Samas ei ole loodus vaid mõnus rahulikult olemise keskkond, vaid ühtlasi koht, kust inspireeritud saada: *Seda ma nimetaks ka geometriseeritud looduseks, mis minu kaudu kõneleb. Tähendab, see ongi seesama loodus, mida ma enne juba mainisin, mida ma panen kõnetama, kas või siis väga loogilises keeles, aga ta sünnib aoloogiliselt, ta sünnib mingisuguse loodusliku rütmiga, mis on minu enda jaoks ka mõistatus, mida ma tahaks teada saada* (Heinsaar, Valdmann 2008: 11). Nõnda on kirjaniku looduslähedus ka talle endale teatud mõistatus – ta ei oska seletada, kust tuleb tema loomingusse looduslik rütm. Üleüldse peab Heinsaar loodust usaldatavamaks kui inimkonda: *Nagu ütles hiljuti Fred Jüssi: inimene võib mingil hetkel reeta, aga maastik ei reeda. Võib-olla olen rohkem maastiku inimene kui inimeste inimene* (Heinsaar, Valdmann 2011b: 9).

5. Ühiskond ja inimene

Meie kaasajal on tehtud kõik selleks, et pühkida maamuna pealt minema need väikesed „vana-aja demonid“: hirm, teadmatus, üksindus.

(Heinsaar 2011a: 39)

Kuigi esmajoones tuntakse Mehis Heinsaart kui väga looduslähedast kirjanikku, siis maailmakodanikuna ei saa ka tema ühiskonnast ja seal elavatest inimestest üle ega ümber. Muuseas on ainus käsitlus Heinsaarest üleüldse kui esseistist Berk Vaheri tekst „Mehis Heinsaar ühiskonnakriitilise esseistina“. Vaher leiab, et Heinsaare loomingus on esseistilist väljenduslaadi liialt vähe tähtsustatud ning analüüsib just tema ühiskonnakriitilisi esseesid (Vaher 2012: 76). Ühiskonnakriitilisus avaldub Heinsaarel lausa viies essees: neist viiest kõige klassikalisem „Teadmised, hirm ja loovus“; alkoholismi allakäigujõge kirjeldav „Jõgi sinus eneses“; unenäoliselt inimloomusest „Inimmaastikes“ ning kõige erandlikum ja keerulisem essee „Mikroevolutsionääri psüühilise anatoomia pidepunkte ja iseärasusi“. Kuid kirjaniku ühiskonnakriitilisus avaldub ka intervjuudes aktuaalsete teemade või inimloomuse kaudu.

Essee „Teadmised, hirm ja loovus“ alguses kirjeldab Heinsaar irooniliselt, kuidas mitmed tema sugulased ja tuttavad käivad tihedalt arstikontrollis, et teada saada, *kui kaugel isand Surm neist parasjagu seisab* (Heinsaar 2008b: 4). Kuna kirjanik ise satub arsti juurde harva, süvendab see teadmatus hirmu, ent samal ajal *kätkeb säärane teadmatuse võlu endas tunduvalt suuremaid vabaduse võimalusi kui igatepidi oma tervisest informeeritud ja teavitatud inimese tunne* (Heinsaar 2008b: 4). Heinsaar ei mõista teisi inimesi otseselt hukka, leides teadmatuses endale sobivaid ning ühtlasi paradoksaalseid külgi. Intervjuus Veiko Märkale 2010. aastal on kirjanik öelnud: *Surm ei ole midagi vaenulikku, ainult tänapäeva tsivilisatsioon on ta maa alla, mulla alla surunud ja sellega košmaariks muutnud. Tegelikult on surm sama igapäevane nähtus nagu lehm laudas* (Heinsaar, Märka 2010: 24). Ta leiab, et surm ja süüd käivad käsikäes, olles elu osad ning inimesed ei tohiks surma tabuks pidada, vaid pigem sellega leppima. Nii ei näe ta ka mõtet pideval jälgimisel, kui kaugel *isand Surm* on. Kirjaniku suhtumist surma kui millegisse väga loomulikku võib siduda tema looduslembusega – ta mõistab looduse ringkäiku ning teab, et surm on selle suureks osaks. Ka Epp Annus on Heinsaare loomingut analüüsides märganud, et kirjaniku loomingus on surm osa liikumisest (Annus 2011: 96) Teisalt oskab Heinsaar surma pilada ning leiab, et *Surm ei*

ole tumeda mantliga vikatimees, vaid võib olla roosapõske ja sinisilmne väike pois (Heinsaar, Urmet 2001), nagu novellis „Kuidas surm Mirabeli juurde tuli“. Kirjanik purustab surma stereotüübi ning näitab, et tegelikult ei tea keegi, milline surm on. Ning oma versiooniga *isand Surmast* tõestab kirjanik taaskord, et tema fantaasia on lõputu.

Kirjanik toob tervise- ja „surma kauguse“ kontrolli vahel paralleeli teadmiste ja infohulgaga. Heinsaare arvates lämmatab suur infohulk inimeste algupärast loovust. *Teadmised pole iseenesest halvad, vastupidi, need kasvatavad ja arendavad inimese vaimu, kuid seda siiski teatava piirini. Meie praegusel infomüra ajastul on see piir ammu ületatud* (Heinsaar 2008b: 5). Info on tema arvates liiga lihtsasti kättesaadav, mistõttu valitseb teadmiste üleküllus: *Me elame info-orgiate ajastul* (Heinsaar 2008b: 5). Sõna *orgia* kasutamine näitab Heinsaare suhtumist infoküllusesse kui millessegi räpasesse. Kirjanik usub, et varem või hiljem ei ole inimesed niivõrd suure koguse infoga võimelised enam uusi teadmisi nautima, sest info, mida praegu omandatakse, on lihtne ja tähtsusetu. Ta toob juurde võrdluse, kus inimene vaatab tühjalt aknast mööduvaid looduspilte, nende tõelist palet märkamata (Heinsaar 2008b: 5). Heinsaar arvab seega, et liigne info ei lase enam tähele panna lihtsaid aspekte elus, mistõttu on kõik omandanud üsna tähtsusetu mõõdu.

Ka intervjuude puhul on märgata Heinsaare teatud teistsugust suhtumist meediasse ja infosse. Kui „tavainimestele“ on lehtede lugemine igapäevane, siis Heinsaar loeb enda sõnul ajalehti mõnikord ning näeb meedias meelelahutust: *Pärast seda on tükk aega täitsa hull olla, mis on omamoodi põnev seisund* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Kirjanik võtab ajalehtede lugemist kui midagi tavapäevast erilisemat. Ilmselt peitub väheses ajalehtede lugemises ka põhjus, miks ta kõiki päevakajaliste teemade ja poliitika kohta sõna ei võta. Näiteks kui Kadi Aas küsis intervjuus kirjanikult, mis see ACTA on, ütles Heinsaar ausalt, et ta täpselt ei tea, mistõttu ei avalda ta selle suhtes ka mingit arvamust. Kirjanik aga sellega ei piirdunud, vaid põhjendas: *Üldse ma arvan, et kirjanik ei pea kõigi jooksvate maailmasündmustega kursis olema ja saati siis veel kaasa lobisema. Julgen isegi väita, et kirjanik võib olla kaasaja jooksvate sündmuste suhtes täielik idioot. Ainus, mis teda huvitagu, see olgu inimene ja loodus ja kõige sellega seotud igavesed põhiküsimused: miks me siin ilmas ülepea elame, /.../, kuhu me üldse omadega läheme* (Heinsaar, Aas 2012b: 31). Heinsaar kasutab taas tugevat sõna *idioot*, näitamaks, millised on kirjaniku peaülesanded.

Suurt tähtsust omab essees „Teadmised, hirm ja loovus“ Loov Vaim, mis kirjaniku sõnul koosneb teadmatuses ja teadmistest, tähistades *teatavat psühholoogist fenomeni, teatavat sisemist mootorit*, mis on omane just loomingulistele inimestele (Heinsaar 2008b: 4). Heinsaar leiab, et tänapäeva ühiskonnas loominguliste inimeste omadusi ei hinnata, tähtsad on

vaid teadmised, enesearendus ja julgus, mistõttu kaob inimestel harmooniline suhe iseendaga. Ning Loova Vaimu käivitajaks peabki ta teadmatusest tõusvat hirmu – *Iga inimese jaoks, kes tahab eneses elavana hoida algupäraselt loovat ja elujõulist vaimu, on reaalsus, kus puudub igasugune hirm, /.../, kust puudub tundmatuse võlu ja pingutus, raske ja ohtlik teekond enese ja oma loomuse mõistmise poole – võlts reaalsus* (Heinsaar 2008b: 5). Kirjanik peab inimest liigmugavaks, võrreldes tänapäeva inimest tõllas istuva reisijaga, kes jälgib aknast mööduvat elu, kuid enam akent avada ei oska. Tema arvates elavad inimesed ilma hirmuta võltsi elu. Seega ei näe kirjanik elu vaid lillelisena, mõistes, et ilma raskete aegade ja pingutusteta ei ole elul õiget võlu.

Kirjanik võrdleb eksistentsiaalset üksindust ja hirmu allergiatega, mida ravitakse kõikvõimaliku tehnika ja infoga, nimetades kogu protsessi nõiajahiks. Jääb mulje, et mida lehekülge edasi, seda kriitilisemaks Heinsaar läheb. Ta kritiseerib tänapäeva ühiskonda, kus inimesed ei julge olla üksinda ja oma hirmudega, avada enda siseminade lossi uksi ning mõelda, kes nad tegelikult on. *Lakkamatult ja üha täiuslikuma virtuaalse reaalsuse abil elimineeritakse neid „kohutavaid“ üksinduse hetki, mil inimene tunneb, justnagu oleks ta kesk elu äkki ära eksinud, et ta ei tea, kus ta parasjagu on, mis temast saab või kuhu ta kord välja jõuab* (Heinsaar 2008b: 5). Kuna kirjanik ise on rahuliku eluviisiga ning ei lähe kaasa kapitalistliku ühiskonnaga, leiab ta aega kohtumiseks iseenda Loova Vaimuga, *omaenese algupäraselt kummaliste mõtetega* (Heinsaar 2008b: 5) ning ilmselt soovib oma esseega ka lugejatel sama teha – hirmudele vastu hakata, otsida ja mõelda, kes ta on ja mis temast saab. Heinsaare arvates on just tehnika kaotanud ära inimese oskuse üksi olla: *Tehnilise progressi valguses tundub inimese eksistentsiaalne üksindus justkui midagi juba põlastus- või naeruväärset* (Heinsaar 2008b: 5).

Heinsaar ise on kirjanikule omaselt intervjuudes inimese sisemaailma palju sõna võtnud. Kirjanik on kord lähenenud inimhingele läbi lossi kujundi: *Inimese mina on, ma julgeks öelda, selline maa-alune loss, millest üks väike torni osa asub maa peal, aga loss ise ehk siis hingetoad ja ka tumedad toad asuvad maa all* (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Heinsaar leiab, et inimene võib oma õige-mina leida vaid piisava julguse ja otsimishuviga – inimene peab olema julge ning erinevates hingetubades sorima. Ning inimest peab ta seega arhitektiks: *Inimene on arhitekt, kes kaardistab oma sisemina ja siis teab enam-vähem, kus miski asub. Kuid inimese sisemus või hingeelu on sedavõrd peen või alkeemiline, et kaardistatud ruumid ja toad on kui elutarkust kätkev raamat* (Heinsaar, Aas 2012a: 6). Teinekord aga kirjeldanud inimhinge kui labürinti: *Inimese hing on ju midagi labürindisarnast./.../ Labürindi keskel aga pole püsivalt kedagi. Ei suudakski olla* (Heinsaar, Laurisaar 2007: 19). Heinsaar usub, et

inimese hing on labürindisarnane nähtus, mille puhul ei jääda kunagi ühesuguseks, vaid ollakse pidevas muutumises ja liikumises. Samuti arvab ta, et inimese üks imelisi võimeid on *Suutlikkus saada keset elu teistsuguseks inimeseks, sealhulgas teha midagi, milleks justkui üldse eeldusi ei ole – äkitselt, millegi mõjul. Ja avalduda võib ka mõni paheline anne* (Heinsaar, Zirnask 2010). Heinsaar ei väldi inimpahede teemat ning peab seda isegi huvitavaks, kuidas piisaval mõjutusel inimese negatiivsed küljed esile tulevad. Ent heinsaarelikult on kirjanik inimese siseilma nimetanud ka alkeemiliseks laboriks või sisekosmoseks: *Inimese sisekosmos, alateadvus, on müsteerium – alkeemiline labor kõige puhtamal kujul* (Heinsaar 2011b: 43). Siin tõdeb kirjanik, et inimese siseilm on tõeline müsteerium, mida ilmselt ei lahenda keegi, kuid just selletõttu niivõrd paeluv. Ent ilma metafoorideta on ta lihtsalt öelnud: *Aju on põnev asi. Peidab palju sellist, millest inimene ise mitte midagi ei tea.* (Heinsaar, Zirnask 2010) Omamoodi võib siin peituda Heinsaare teadusehuvi, kuigi ta läheneb ajule pigem loominguliselt.

Ka esse „Jõgi sinus eneses“ jätkab inimkonna kriitikaga. Tekst kaldub küll ilukirjanduse poole, ent avaldab Heinsaare mõtteid inimkonna pahede kohta, sedapuhku alkoholismist. Seega vaatab Heinsaar taaskord inimese loomusesse, seekord negatiivse nurga alt. Alkoholismi deemonit võrdleb kirjanik salakavala loomaga, *kelles on su isa (kes on kuldsete kätega lõbus joodik) ja su isaisa (kes oli pillimehest joodik ja liiderdaja) verd* (Heinsaar 2003: 1414). Heinsaar näitab, et tema arvates on alkoholism teataval määral geenides, kandudes põlvkonnast põlve. Heinsaar ei ole otseselt vanavanemate suhtes süüdistav või hukkamõistev, vaid pigem nendib fakti. Samas toob ta välja tüüpilised alkohooliku tunnused, mis on ühtaegu nii positiivsed kui negatiivsed: lõbus, aga liiderdaja. Ühtlasi näitab Heinsaar stereotüüpset suhtumist, et muusikud on alkoholiga pahuksis ning tundub, et kirjanik seda väidet ka ümber ei lükka.

Seejärel kirjeldab Heinsaar järk-järgult, kuidas alkoholile järele antakse ning tasakaal tavaelu ja alkoholismi vahel kaotatakse. Ning kui mõistuse hääl on lämmatatud, ei pane inimene enam alkoholile vastu, vaid astub laevapardale, mis suundub mööda jõge allavoolu (Heinsaar 2003: 1415). Laeva igas kajutis käib maskiball, inimesed on seltskondlikud, maitstakse peeneid roogi ja lõbutsetakse. *Kuid iga miiliga reedad sa ennast üha enam. /.../ Su keelde ilmuvad nilbused, ülikonna õmblused kärisevad, su rahu muutub juubelduseks ning kõikemõistev naeratus irveks* (Heinsaar 2003: 1415). Heinsaar kirjeldab, kuidas inimene alkoholi tarbides üha kiiremini kellekski teiseks muutub, lausa inimlikkuse vastaseks, unustades elus tähtsa ning liikudes mööda allakäigujõge aina sügavamale.

Essee lõpeb sellega, et alkohoolik visatakse laevapardalt maha, sest tema tõelist

loomust on nähtud – ja alla andes vajud seal iseenese põhja, ürgmutta, kus sind katab ükskõiksuse ja unustuse tugev ning elutu koorik. Tulevikuta, olevikuta, mäluta loom... (Heinsaar 2003: 1416) Siin väljendub selgelt Heinsaare arvamus alkoholismi kohta: alkohoolik on tulevikuta ja olevikuta, vastand inimesele, sest ta on kaotanud kõik alkoholile. Kuid kirjanik ei lõpeta esseed pessimistlikult. Ta usub, et kui inimese elus on piisavalt elujõudu, alustab alkohoolik *mingi nimetu igatsuse sunnil* (Heinsaar 2003: 1416) taas minekut ülesvoolu. Kirjanik vihjab, et ükskõiksuse kadumise ja piisava elujõu korral on alkoholismist pääsetee, kõik on ainult inimese enda teha. Seega on Heinsaare arvates inimestel võimalus alkoholismist jagu saada enese sundimisel, mitte teiste abiga.

Ent ka essees „Mikrorevolutsionääri psüühilise anatoomia pidepunkte ja iseärasusi“ kirjeldab Heinsaar omamoodi allakäigujõge. Nagu peatüki alguses mainitud, on Mikrorevolutsionääri kirjeldav tekst kirjaniku kõige erandlikum esse. Esse kirjeldab, Mikrorevolutsionääri olemust ning eesmärki. Heinsaar nimetab Mikrorevolutsionääriks inimtüüpi, kes viib läbi revolutsiooni, ehitab üles uue süsteemi ning seejärel hävitab selle: *Jah, positiivse, ülesehitava revolutsiooni järel on järgmisena vaid /.../ iseenese väärtusi purustaval allakäigul mõte: alustada ringkäike mööda kõrtse, manustada erinevaid drooge, ajada kerge elukommetega naisterahvaid taga, tunda tugevaks treenitud vaimu ja tervise aeglasest lagunemisest mõnu, tunda naudingut metsikust allakäigujõest, hävingust* (Heinsaar 2006a: 62). Kirjanik nimetab allakäiku taaskord allakäigujõeks, aga ka Mikrorevolutsionääri antimässuks, mille puhul toimub kõige ülesehitatu, sealhulgas identiteedi ja kultuurimälu, lammutamine.

Mehis Heinsaar leiab, et Mikrorevolutsionäär ei kaota ega võida kunagi, *tema terminoloogias ei kehti mõisteid nagu „võit“ või „kaotus“, sest tema loomusesse on kodeeritud paranoiline rahutus* (Heinsaar 2006a: 62). Kirjanik kirjeldab, kuidas isegi võites teeb Mikrorevolutsionäär järsku kannapöörde ning lammutab loodud süsteemi maha. Siin võib märgata Heinsaare enda mainitud pidevat rahutust, kuid kas ta ennastki Mikrorevolutsionääriks peab, jääb saladuseks. Mikrorevolutsionäär muundab oma hingeseisundeid ja maailmavaateid pidevalt, mistõttu nimetab kirjanik teda ka libaloomaks. *Nii et kui kasutada siin mingit metafoori, siis esindab Mikrorevolutsionääri hing laavasulamit, magmat, kes naudib siis kas vastavalt laavasulami kivistumisprotsessi, /.../, siis selle kivistunud vormi taassulamist algolekusse, /.../, kuid eales ei naudi ta laavaks või tardunud laavakivimisks olemist* (Heinsaar 2006a: 62). Mikrorevolutsionääri rahutust pikalt kirjeldades toob Heinsaar seega mitmeid võrdlusi, et selle rahutu olendi olemust lugejale paremini selgitada. Tema metafoorid on leidlikud ning kirjanik ei karda lisada, et tegemist on

metafooridega.

Kuidas Mikrorevolutsionääri ära tunda? Kui tegemist on professionaaliga, siis Heinsaare sõnul välise ilme põhjal järeldusi teha ei saa. Kirjanik leiab, et Mikrorevolutsionäär esindab inimest kui *avatud liiki, st. liiki kes ei saa olla ei lind ega loom ega kala ega isegi mitte ingel, kuna tal on võimalus teha pidevaid valikuid ja valikute tulemusena olla pidevas muutumises, seega olla ka liigilise määratlemise /.../ eest pagev* (Heinsaar 2006a: 63). Ühtlasi esindab ta inimese õigust üles- ja allakäigule, olla pidevalt kas hirmul või eufoorias. Ka siin on märgata heinsaarelikkust, kui tuletada meelde eelnevates peatükkides mainitud, et Heinsaare meeleolud vahelduvad nagu maastikud. Mikrorevolutsionäär on kirjaniku arvates inimlikkuse esindajaks – olles ühtlasi nii truu kui ka reetlik, läbikukkuja ja läbilööja. Ühesõnaga: *Mikrorevolutsionäär esindab inimese õigust olla vaba mis tahes määratlustest. Ta esindab totaalse /.../ mässu näol inimese õigust või siis võimalust õiguseks olla eluloo plaanis eikeegi, kui ta seda tahab, kui tal on sellele loomuldasu kalduvus ja eeldusi* (Heinsaar 2006a: 64). Sven Vabar küsib Mikrorevolutsionääri essee kohta, kas tegemist on surmtõsise või siiski paroodilise kirjatükiga (Heinsaar, Vabar 2012: 78). Nii ongi raske öelda, mida Heinsaar otseselt lugejale öelda tahab, sest tõlgendamisvõimalusi on palju. Võib arvata, et Mikrorevolutsionäär leidub igas inimeses, kas või peidetud kujul. Kirjanik näitab läbi Mikrorevolutsionääri olemuse seda, et inimese meel on muutlik ning keegi ei tea täpselt, mida elult soovitakse ja kuidas tasakaalu säilitada.

Kui essees Mikrorevolutsionäärist keskendub Heinsaar pigem konkreetsele inimtüübile, siis, nagu pealkiri ütleb, seob Heinsaar essees „Inimmaastikes“ ühte looduse ja inimesed, kirjeldades taas inimese loomust kui maastikku. Seekord kirjeldab Heinsaar inimese hinge kui jõge: *Kas saab üldse muuta seda põhimist – hingejõe helinat. Kuidas see kellelgi voolama loodud on – mõnel melanhoolsetl, mõnel matemaatiliselt, mõnel kärestikuliselt, mõnel kergelt uimases, aga see-eest tervislikus elurütmis* (Heinsaar 2010a: 1739). Heinsaar näitab, kuivõrd erinevad inimesed on ning põhjendab seda hingejõe helinaga, mis igapäeval erineval heliseb ja voolab. Kaunis metafoor näitab, et tema arvates on iga inimese hing midagi õrna ja ilusat. Ka Vormsi tekstis on kirjanik tolerantsust välja näidanud ning väitnud: *Ja mida rohkem erinevaid inimtüüpe on, seda parem. Sest rumalus oleks ju arvata, et õigel teel on ainult eneseületajad tüübid* (Heinsaar 2009a: 80).

Ent Heinsaar ei piirdu ainult loodusnähtuste ja inimhinge võrdlusega. Kirjanik õhutab essee „Inimmaastikes“ alguses inimesi tegudele. Ta leiab, et igas inimeses peitub vägi, mille eest tuleb hoolitseda ning välismõjude eest hoida. *Liiga suur vägi liiga hapras kehas ei pruugi olla hea, /.../ sest kui väe kandja oma väega toime ei saa tulnud, saab too sellest aru ja*

hakkab takka üles lööma nagu peru hobune – ajades inimese siis kas jooma, kasiinosse, naistesse või mõnest muust mädamunalõhnalisest õnnest pelgupaika otsima (Heinsaar 2010a: 1739). Seega leiab kirjanik, et inimesed langevad meelemürkide lõksu seetõttu, et nad ei suuda enda väge taltsutada. Siin võib leida ka paralleele Heinsaare endaga, kes on, nagu Tartu peatükis mainitud, käinud mingil perioodil kasiinos. Samas tuleb esees välja heinsaarelik hirmu teema – nagu esees „Teadmised, hirm ja loovus“ – hirmu ei tohi karta, sest see on iga inimese loomulik osa nii nagu vägigi. Suure väe ja kehakaalu kohta on Heinsaar intervjuus hoopis Veiko Märkalt küsinud: *Oled sa tähele pannud, et kui inimene on suur ja turske ja kaua ülikoolis õppinud, siis ta kogu aeg planeerib ja tegutseb? Kusjuures paljude asjade kallal ei peaks üldse nii palju mõtlema ja tegutsema* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Heinsaar näeb väe ja keha vahel seega suurt seost, kuid tekib küsimus, et kui kirjanik ise näeb välja kõhna ja pigem väetike, siis kuidas temas endas selline loomuline vägi peidus on.

Tabavalt kirjeldab Heinsaar „Inimmaastikes“ argipäeva kui džunglit: *Inimesed kaotavad seal oma algupärase väe, müües end kolmekümne juudaseekli eest mõne tasuva, aga totra ameti teenistusse, kus nüristutakse kiiresti...* (Heinsaar 2010a: 1741) Vabakutselise kirjanikuna pilab Heinsaar ameteid, kus inimene kaotab oma tõelise loomuse raha nimel. Tavainimese tööelu on tema jaoks midagi võimatut, kirjanik valib oma elurütmi ise ning ei mõista inimesi, kes lasevad tööl oma elu dikteerida. Heinsaar kirjeldab, kuidas inimesed lausa tormavad džunglisse, sest sealne elu tundub propagandas niivõrd ahvatlev, kuigi džunglis püstitakse vaid vaevu elus. Seega kritiseerib Heinsaar üleüldist ühiskonda, mille tähtsaks osaks peetakse raha. *Ja hoopis see praegune „mina“ siin keset õdusat seltskonda, häid veine maitsev ja edevas karnevaliriietuses tegelinski, tundub oma pidevas kohaolus aina kohutavama, aina tüütuma kummitusena* (Heinsaar 2006: 1741). Kindlasti on kirjaniku vaateviis boheemlik, sest ka teistes peatükkides välja toodud agulilähedus ja ots-otsaga välja tulemine on tema elu üks osasid, mistõttu ta ei mõista kodanlikku elustiili. Sõna *tegelinski* kasutamine viitab pilavale seisukohale kodanliku elu suhtes. Samuti näitab see selget arvamust, et mateeria ja raha ei ole tema arvates kõige tähtsamad elus.

Kui inimese ja tema väe vaieldamatult suureks osaks on mateeria kõrval ka armastus ja perekond, siis Heinsaar kummastki teemast meelsasti esseistlik-publitsistlikus väljenduslaadis ei räägi. Intervjuus Hansonile on kirjanik 2010. aastal öelnud: *Kui kellelegi sobib selline elulaad, mida ma elan, siis oleks kõik korras, aga kunstniku elu on problemaatiline. /.../ ikkagi kipub elu minema nii, et tahetakse kogu aeg koos olla, ja siis on võimatu kirjutajal kirjutada. No see on ju elusast peast mädanemine! Ma lihtsalt ei suuda elada klassikalises perekonna vormis. Ma ei välista, et kunagi tuleb see aeg, kui kohtun inimesega, kes*

respekteerib, et kunstnik ei saagi teisiti elada, et üks osa tema elust on viibimine üksinduses või alkeemilise eliksiiri seisundis (Heinsaar, Hanson 2010b: 8). Samal aastal küsis Veiko Märka provotseerivalt, et kui eelmisel aastal oli Heinsaar öelnud, et tõelist armastust pole ta kogenud, siis kuidas nüüd lood on. Kirjanik vastas: *On küll olnud [tõelist armastust], ma valetasin. Praegu on asjad samuti sinnapoole teel* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Tema arvates klassikaline perekonnavorm kirjanikueluga ei sobi. Väljendiga *elusast peast mädanemine* viitab ta erilisele vastasseisule perekonnaelu suhtes. Samas ei välista kirjanik armastust täielikult.

Nagu ilmnes Tartu peatükis, on kirjaniku boheemlasliku eluhoiakuga seotud ka elu nautimine ning mitte-kiirustamine. Veidrates kohtades elamist ja boheemlaskonnaga seltsimist on Heinsaar nimetanud ka igatsuseks kolmanda Eesti järele. „Kolmas Eesti“ on eraldunud intensiivsusest ja ülendavast ajast ning korrastatud tubadest, sest seal on aeg peatunud. Mehis Heinsaar tõdeb, et kiirustava elu eest põgenemine on kui jaanalinnuefekt: *Mürisev aeg läheneb kuskilt poolt, ja siis on hea pista pea liiva alla kohtades, mis ma olen aja jooksul Tartust leidnud* (Heinsaar 2011a: 22). Loengus „Mütoloogilised korterid, väikesed jumalad, tihnikud“ vastandab ta Tartut Tallinnale. Ilmselgelt kuulub tema poolehoid Tartule: *See Tallinna aeg või kapitalistlik aeg on kunstlikult kiirendatud, kunstlikult intensiivistatud aeg, mis tegelikult kisub inimese seest täiesti tühjaks, ribadeks, isegi tükkideks, ilma et inimene seda ise märkaks* (Heinsaar 2011a: 22). Kirjanik kritiseerib, nii nagu essees „Tartu on unenägu“ liigset kiirustamist, ent samal ajal tajub, et mõnele võib see sobida. Heinsaarele endale selline kiirustamine ei sobi, mistõttu rõhutab ta mitmekordselt Tallinna aja kunstlikust. Intervjuus Märkaga on Heinsaar võrrelnud ilmekalt inimese eluviisi kärbse eluviisiga, mis on kirjaniku arvates tunduvalt lihtsam: *Nad oskavad hästi vaba aega viita. Inimesed on nendega võrreldes liiga närvilised ja kiirustavad. Kärbes naudib elu nii kaua, kuni seda talle enne kärbsepiitsa vihisemist on antud* (Heinsaar, Märka 2010: 25).

Seetõttu kirjeldab kirjanik boheemi olemust kui midagi väga loomulikku: *Ega suurem osa neist polegi tavalised õllejoojad, nende seas on ka vaimuhiiglasid ja karsklasi, nad elavad lihtsalt teises, aeglasemas rütmis ja mõttemaailmas. Neis on midagi naturaalselt, heas mõttes loomalikku. Pisut nukrad, aga targad loomad. Igal juhul sümpaatsemad kui need silmaklappidega hipodroomitraavid, kes kogu aeg äri ajavad ja kellega ma suhelda ei oska* (Heinsaar, Märka 2010: 25). Heinsaare arvates on suurem osa boheemlasi väga intelligentseid, kuid ei saa enamasti ühiskonna poolehoidu aeglasema eluviisi tõttu. Ühtlasi mainib kirjaniku tsitaat stereotüüpset suhtumist, et boheemlased joovad päevad läbi õlut ning millegi erilisega ei tegele. Ometi on märgata stereotüüpset suhtumist hoopis ärimeestesse, kes tema arvates

ühiskonna kõiki aspekte ei näe ning vaid ärist mõtlevad. Tekstis „Animaalsed linnad“ toob Heinsaar välja 12 hüperlooma ehk inimtüüpi. Ärijuhte nimetab kirjanik huntideks ja ajakirjanikke nirkideks. (Heinsaar 2010b: 18) Selline hüperloomade jaotus näitab selgelt suhtumist: hunti nimetab kirjanik külmavereliseks ja aplaks (Heinsaar 2010b: 20), mis viitab sellele, et tema arvates on ka ärijuhtide iseloom selline. Nirkide puhul on Heinsaar välja toonud, et nad julgevad vajadusel ka hunte hammustada, mis näitab teatavat heakskiitu ajakirjanike tööle. Ometi toob kirjanik välja ka selle, et nirkide seas leidub pisisulisid, keda enamasti ei tabata (Heinsaar 2010b: 20-21) – sinna alla kuuluvad ilmselt kollase ajakirjanduse ajakirjanikud. Teisalt filosoofid ja geeniused kuuluvad öökullide gruppi, saades kirjaniku lugupidamise. Seega võib hüperloomade jaotusest taaskord tõdeda, et Heinsaar ei oska äriinimestega suhestuda ning tunneb sidet vaid loomeinimestega.

Ärijuhtidesse sarnaselt suhtub Heinsaar ka rahasse. Kui Veiko Märka 2010. aastal kirjanik masu kohta küsis, leidis kirjanik, et masu ei ole sugugi ainult negatiivne. Ta võrdles masu kratiga, kes varanduse ära viis, mistõttu on *rehepabil-eestlasel olnud juba kahe aasta pikkune järelemõtlemisaeg. Ja Eesti on muutunud tunduvalt inimlikumaks.* (Heinsaar, Märka 2010: 25) Ka kultuurivaldkonna rahastamise kohta on Heinsaar arvanud: *Raha võiks olla ikkagi natuke vähem tähtis või hoopis teisejärguline, ja entusiasmi võiks rohkem olla* (Heinsaar 2011a: 27). Kirjanik kirjeldab, kuidas üheksakümnendatel polnud kellelgi raha ning seetõttu oldi loovamad: *Võib-olla üheksakümnendatel juhtusid asjad spontaansemalt. Eks erinevatel aegadel kerkivad esile erinevad inimtüübid või loojakategooriad. /.../ samas on raha maagiline element – mõni saab sellega läbi, mõni ei saa. Minule on hea, kui seda on täpselt parasjagu* (Heinsaar 2011a: 27).

Heinsaar tõdeb, et kui raha on rohkem olnud, siis on tal hakanud kehvemini minema. *Sealt olen järeldanud, et ju on rahas mingi demonlik alge* (Heinsaar 2011a: 27). Heinsaare suhtumine rahasse on ratsionaalne - raha on vaja, ent sellesse tuleb suhtuda mõistusega. Enda elu oluliseks osaks kirjanik mateeriat ei pea, nentides, et tema puhul ei sobiks vaid raha negatiivsetest pooltest rääkida: *Mis ma siin ikka nii väga rahavastast juttu räägin! Mind toetab Kultuurkapital, /.../. Ma tean täpselt, et sajang tagasi ja võib-olla ka sajang hiljem oleksid minusugused vaid virelejad kuskil pööningul. Ja ma tean, et ma teeks ka sel juhul ikka seda, mida teen praegu. Jah.* (Heinsaar 2011a: 28) Heinsaar võtab seega kirjanikuametit tõsiselt, näidates viimase lausega, kui oluline on talle kirjutamine ning kuidas ta ka sõltumata rahast seda teeks. Ning kindel *Jah* lõpus näitab kirjaniku täieliku veendumust õiges ametis ning eluviisis.

Kokkuvõte

Minu bakalaureusetöö tõestab, et Mehis Heinsaares peitub lisaks härra Pauli ja vanameeste näppaja ning paljude teiste jututegelaste ka sügavamõtteline esseistliku-publitsistliku loomingu viljeleja, kes kritiseerib ühiskonna kiirustamist, stereotüpiseerimist ning proovib inimesi lähendada nende sisemaailmale ja loodusele. Seega tuleks Heinsaare loominguga all vaadelda mitte ainult kirjaniku novelle, vaid ka esseesid ning intervjuusid. Eelkõige tulid Heinsaare esseistlikus väljendusviisis esile neli teemat: kodulinn Tartu; kirjanikuks olemine ja looming; loodus; ühiskond ja inimene, mis kõik näitavad kirjanikule olulisi teemasid.

Esimeses, teoreetilises peatükis tuli vaatluse alla esseistliku loominguga ebamäärasus, mistõttu haakub esseistlik stiil postmodernistliku mõtteviisiga. Postmodernismi ja esseistlikut väljendusviisi ühendab hübriidsus ja mitmemõttelisus – on raske öelda, millal on tegemist esseistliku kirjatükiga või ilukirjandusliku loominguga. Esseistlik kirjutusviis vajab teemade tõttu teistsugust lähenemist, sest ühiskonna nähtusi on vaja kirjeldada võimalikult loomulikuna. Ühiskonna problemaatilisuse, kunstiküsimuste ja erinevate mõtteviiside kirjeldamine eeldab subjektiivsust ja emotsionaalsust, mistõttu kaldub esseistlik stiil pigem ilukirjanduse poole, kasutades kujundlikke mõisteid ning vastandudes rangele akadeemilisusele ja loogikale.

Teises peatükis analüüsisin Tartu tähtsust Heinsaare kirjanikuks kujunemisel, mis tuleb eriti esile kirjaniku esseistlikus tekstis „Tartu on unenägu“. Heinsaar läheneb Tartule unenäoliselt ning kirjeldab mitmeid epifaanilisi kogemusi. Lisaks hübriidsetele kohtadele on Heinsaarele Tartu juures olulised Supilinn ja Karlova koos igavikulise ajamõõtega ja agulimaailmaga. Aeglane elustiil on osa boheemlaslikkusest, mille rütmis elavad ka Heinsaare tuttavad ja sõbrad, keda kirjanik ka veidrieks, ennast sealhulgas, on nimetanud. Kirjaniku seltskonda kuulub rida kirjanikke ja kunstnikke, kellest kõige rohkem on Heinsaar esseistlikes kirjutistes ja intervjuudes maininud Juka Käärmani. Heinsaare sõpru ühendavad muuseas ka skvotitud korterid, eriline Emajõe salong, asjade kuhjuma jätmine ning muusika tegemine. Ning isegi kui Heinsaar leiab, et ta elaks pigem maal, seob kirjanikku Tartuga side inimeste ja kohtade näol.

Kolmandas peatükis tuli vaatluse alla Heinsaare kirjanikuamet ja loominguline pool. Heinsaar leiab, et kirjanikuks saamine käib kogu elu. Ise ta kirjanikuameti kõrvalt muud tööd ei tee, sest on vabakutseline kirjanik ehk endi sõnul eesti keele teenija. Mõjutusi saab kirjanik pisiasjadest ning kirjutab eelkõige inspiratsiooni ael. Heinsaare loomingulist tööprotsessi

kirjeldab tekst „Nähtavad on ainult kolmandat ja neljandat sorti töötoad“, kus ilmneb, et teksti valmimine ei ole ainult inspiratsiooni ajal trükkimine, vaid kogemuste kogumine ning ka teatud kannatamine. Oluliseks peab kirjanik alati millegi uue kirjutamist, kuid seda kõike läbimõeldult ning rahulikus tempos. Tekstis „Luuletust välja ei mõtle“ toob Heinsaar välja, et iga tundeline inimene võib hea luuletuse kirjutada ning tihti on luuletuse juures olulised mitte ainult kirjutatud read, vaid kogu kontekst. Heinsaare lugemismõjutuste nimekirjad on pikad, neist tähtsaim on aga absurdikirjanik Daniil Harms, kelle looming on tema kirjutusviisi suurel määral mõjutanud. Absurdihõngu leidub näiteks Heinsaare enda kirjutatud paroodilises eluloos, kus kirjanik kujutab end kui imelast. Tegelikult kirjanik aga pilvedes ei hõlju, teades nii oma tugevusi kui ka nõrkusi. Üldjuhul on märgata Heinsaare mõistvat suhtumist nii enda kirjaniku fenomeni kui ka kriitikasse, mõistes, et tema boheemlaslik eluviis tõmbab tähelepanu.

Neljas peatükk käsitles Heinsaare loodust, mis on kirjanikule omane olnud juba lapsepõlvest peale ning avaldub suuresti nii novellistikas kui ka esseistlikus-publitsistlikus loomingus. Nii on talle omane ka esseistlikes tekstides linn jaoks muuta, nagu ta teeb seda kirjatükis „Animaalsed linnad“. Kõige enam tuleb kirjanik looduse märkamine ja sellega ühte sulamine esile tekstis „Maastiku sisse minek. Vormsi“, kus on olulisel kohal taas epifaanilised kogemused. Eriliselt loodusega ühes tunneb kirjanik end just hämaruses. Ta mitte ainult ei vaata, vaid näeb loodust. Kui muidu on raske öelda, kas Heinsaar end religioosseks inimeseks peab, siis looduses olles tuleb teatav jumaluse teema välja. Kirjanikule on omane panteistlik maailmavaade, pidades loodust ülimaks ning kritiseerides teravalt inimkonna suhtumist loodusesse. Üleüldse on Heinsaare arvates loodus ja inimene tihedalt seotud, seda kas või läbi meeleolude, kuid siiski usaldab kirjanik enda sõnul loodust rohkem kui inimesi. Eriliselt on kirjanik aga siiski kiindunud Eesti loodusesse. Kuigi reisisoovideks on ka kaugemad maad, jääb Heinsaar pigem Eestis matkajaks.

Heinsaare ühis- ja inimkonna kriitika tuli vaatluse alla viimases peatükis, mille puhul on märgata kirjaniku üllatuslikku temperamentsust. Muidu niivõrd rahumeelse isiksusega Heinsaar oskab olla otsekohene ning teravmeelne. Kirjanik kritiseerib eelkõige kapitalistlikku ja kiirustavat eluviisi ning peab enda boheemlaselu kui jaanalinnu kombel pea liiva alla peitmist. Essees „Teadmised, hirm ja loovus“ kritiseerib Heinsaar eelkõige inimkonna liigset sõltumist infost ning üksi olemise oskuse puudumist. Kirjanik nimetab inimese eksistentsiaalset üksindust allergiaks, mida inimesed kõikvõimalikel viisidel ravivad. Väga erandlik Heinsaare esse on Mikrorevolutsionäär, kelle puhul toob ta välja rahutuse, mis on igas inimeses olemas. Kindlasti tasuks tähele panna, et Mehis Heinsaar ei kirjuta ega räägi

meelsasti poliitikast, armastusest ega perekonnast. Rahasse suhtub kirjanik mõistlikult, leides, et raha on vajalik, ent tänapäeval sõltutakse materiaalsusest liigselt. Lugejale mõjub eriti südamliselt teadmine, et Mehis Heinsaar kirjutaks ka ilma rahalise toetuseta.

Lõputöös pöörati tähelepanu Mehis Heinsaare esseistlik-publitsistlikule väljendusviisile, mille puhul on tegemist ennekõike Heinsaare isikliku metakommentaariga oma loominguga, eluviisi ja ühiskonna suhtes. Juba teemad, mille suhtes kirjanik sõna võtab, näitavad, mis on talle oluline. Kirjaniku mõtteviis on boheemlaslik, aeglast elustiili pooldav, samas kahe jalaga maa peal olev. Üleüldiselt võiks öelda, et Heinsaare enesekajastus ja loometunnetus on liberaalsed. Kirjanik toob igas teemas uusi vaatenurki ning näitab, et elu ei ole must-valge. Suuresti on Mehis Heinsaare esseistlik-publitsistlik looming sarnane tema ilukirjandusliku loominguga, mis on samuti väga tunnetuslik, looduslähedane ja kujundite rohke. Heinsaar oskab olla esseistlikus stiilis väga tabav. Eelkõige näitavadki Heinsaare esseed ja temaga tehtud intervjuud, kuidas ja millistes tingimustes jõuab kirjaniku looming lugeja ette ning milline on ühe kirjaniku – Mehis Heinsaare – vaade maailmale, mistõttu tuleb novellide ja romaanide kõrval tähele panna ka Heinsaare esseistlik-publitsistlik väljendusviisi. Kirjaniku esseistliku väljendusviisiga tutvudes on märgata tihedaid seoseid Heinsaare loominguga ja reaalse elu vahel. Nii võimaldab käesolev lõputöö juba edasist süvaanalüüsi nii Mehis Heinsaare konkreetsete teoste ja mõjutuste kui ka esseistlik-publitsistliku loominguga stiili suhtes.

Kirjandus

Annus, Epp 2011. Mehis Heinsaar ja kirjanduse allikad. Üleastuvast ja isevoogavast kirjandusest. – Luhtatulek: Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. Koost. Sven Vabar. Tartu-Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 89-101.

August Gailiti nimelise novelliauhinna statuut; <http://www.valgark.ee/AGailitiStatuut.htm>.
Vaadatud 15.04.14.

Annus jt = Annus, Epp; Epner, Luule; Järv, Ants; Olesk, Sirje; Süvalep, Ele; Velsker, Mart 2001. Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.

Heinsaar, Mehis 1999. Mehis Heinsaar [Heinsaare elulugu. Kirjanikubiograafia imitatsioon.]. – Harakkiri. Erakkond, Tallinn, Tartu, Viljandi, 1999, lk 137.

Heinsaar, Mehis 2000. Bakalaureusetöö. – Naine August Gailiti loomingus. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Heinsaar, Mehis 2002a. Üks tubane jutuajamine. [Betti Alveri auhinna kätteandmisel 23. XI 2001 Tartus Kirjanduse Majas peetud kõne.] – Vikerkaar 2002, nr 1, lk 85-87.

Heinsaar, Mehis 2002b. Parmupilliorkester. – Jutud lavastuse „Maja Jaama uulitsas“ kavalehelt, lk 15-16.

Heinsaar, Mehis 2003. Jõgi sinus eneses. – Looming 2003, nr 9, lk 1414-1416.

Heinsaar, Mehis 2006a. Mikrorevolutsionääri psüühilise anatoomia pidepunkte ja iseärasusi. – Kangelasema toitepiim: miip-, mikro-, eksp-kirjanduse antoloogia. Koost. Kiwa. Tartu: ID-salong, 2006, lk 62-64.

Heinsaar, Mehis 2006b. Tartu on unenägu. – Tartu on unenägu. Toim. Krista Ojasaar ja Berk Vaher. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, lk 5-13.

Heinsaar, Mehis 2008a. Nähtavad on ainult kolmandat ja neljandat sorti töötoad. – Eesti Päevaleht: Arkaadi 17.V 2008, lk 7.

Heinsaar, Mehis 2008b. Teadmised, hirm ja loovus.- Sirp 17. X 2008, lk 4-5

Heinsaar, Mehis 2008c. Näha Napolit ja surra...– Epifanio 2008, nr 8, lk 20.

Heinsaar, Mehis 2009a. Maastiku sisse minek. Vormsi. – Mehed ei nuta. Kirjandusfestivali Prima Vista kirjanikeränd 2009. Koostaja Berk Vaher. Tartu: Eesti Kirjanike Liidu Tartu osakond, 2009, lk 71-93.

Heinsaar, Mehis 2009b. Druskin, Jakov; Vvedenksi, Aleksandr. Daniil Harmsi olemusest. [Tõlge vene keelest ja kommentaar]. – Epifanio 2009 nr 11, lk 10-11.

Heinsaar, Mehis 2010a. Inimmaastikes. – Looming 2010, nr 12, lk 1739-1743.

Heinsaar, Mehis 2010b. Animaalsed linnad. – ÕU 2010, nr 2, lk 18- 22.

Heinsaar, Mehis 2011a. Mütoloogilised korterid, väikesed jumalad, tihnikud [Pärmivabrikus korraldatud loengusarja „Tartu lood“ raames peetud loeng, millele järgnesid kuulajate küsimused]. – Luhtatulek: Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. Koost. Sven Vabar. Tartu-Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 18- 29.

Heinsaar, Mehis 2011b. Luuletust välja ei mõtle. – Kius olla julge. Luuletajad luulest. 21 esseed. Koost. Igor Kotjuh. Tallinn: Kite, lk 37-47.

Heinsaar, Mehis 2011c. Luhtatulek. – Luhtatulek: Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. Koost. Sven Vabar. Tartu- Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 110-111.

Heinsaar, Mehis 2012. Ta on valmis ja ootel. – Mitte- Tartu 2012. Koost. Sven Vabar. Tartu: Topofon, lk 302- 304.

Heinsaar, Mehis; Aas, Kadi 2012a. Mehis Heinsaar otsib siseminade lossist elueliksiiri. – Linnaleht. Tartu 03.II 2012, lk. 6-7.

Heinsaar, Mehis; Aas, Kadi 2012b. Mehis Heinsaar: keemik oma alkeemialaboris. – Kultuuri KesKus, 10.V, 2012, lk 30-31.

Heinsaar, Mehis; Hanson, Raimu 2010a. Boheemlus võtab uusi vorme ja värve.- Tartu Postimees 11.III 2010 [kättesaadav vaid elektroonilisena]; <http://www.tartupostimees.ee/235864/boheemlus-votab-uusi-vorme-ja-varve/>. Vaadatud 10.01-15.04.14

Heinsaar, Mehis; Hanson, Raimu 2010b. Poeedi kui alkeemiku käes valmib kuld. – Tartu Postimees 12.III 2010, lk 8.

Heinsaar, Mehis; Jaska, Vello 2006. Kirjanik tõi Tõrva kaasa kunstnikust ema. – Valgamaalane 23.III 2006, lk 4.

Heinsaar, Mehis; Jaska, Vello 2008. Mehis Heinsaar saab inspiratsiooni mitmest allikast. – Valgamaalane 21. II, 2008, lk. 8.

Heinsaar, Mehis; Kaldmaa, Kätlin 2011. Sädelahenduste kirjanik. – Lugu 2011, nr 7, lk 8-11.

Heinsaar, Mehis; Kiigemägi, Kristel 2007. Mehis Heinsaar kirjutab Gotlandil näidendit ja jutte. – Eesti Päevaleht: Arkaadi 8.XII 2007, lk 9.

Heinsaar, Mehis; Kruus, Priit 2003. Seitse korrust veel ees. – Sirp 31. I 2003, lk 7.

Heinsaar, Mehis; Laurisaar, Riho 2007. Mehis Heinsaar koondab rahunemiseks minakujusid ühe laua taha. – Eesti Päevaleht: Laupäev 11.VIII 2007, lk 17-19.

Heinsaar Mehis; Märka, Veiko 2010. Härra Mehise kroonikad. – Eesti Ekspress 25.III 2010, lk 23-25.

Heinsaar Mehis; Peegel, Mari 2008. 2007. aasta parima proosateose kirjutas Ene Mihkelson. [Intervjuud kultuurkapitali kirjanduspreemiate laureaatide Ene Mihkelsoni, Andrus Kivirähki ja Mehis Heinsaarega, kommentaar Jan Kausilt.] – Eesti Päevaleht 14.III 2008, lk 14.

Heinsaar Mehis; Urmet, Jaak 2001. Kaabulotuga härra Paul. – Eesti Päevaleht: Arkaadi 23.XI 2001, lk 14-15. [Täispikk intervjuu saadaval vaid internetis]; <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/kaabulotuga-harra-paul.d?id=50812082>. Vaadatud 15.01.-15.04.14.

Heinsaar Mehis; Vabar, Sven 2002. Pikamaajooksja Heinsaar ja tema üheksakümmend üheksa hullu. – Looming 2002, nr 1, lk 121-128.

Heinsaar Mehis; Valdmann, Hanno 2008. Heinsaare sisemuusika ehk maamees lendab linnas. – Postimees: AK: arvamus, kultuur 12.IV 2008, lk 10-11.

Heinsaar Mehis; Valdmann, Hanno 2011a. Tegelikult on lemmiknaine olemas. – Sirp 6.V 2011, lk 7.

Heinsaar Mehis; Valdmann, Hanno 2011b. Kirjanik Mehis Heinsaar rändab vabaõhukirikutes. – Valgamaalane 19. IX 2011, lk 9.

Heinsaar Mehis; Zirnask, Mart 2010. [Mehis Heinsaar:] „Endel Lippmaas on tajutav mingi vimkamees“. – ERR, Teaduselu, 27. X 2010; <http://teadus.err.ee/v/intervjuud/cd161544-e73e-4dd3-b609-c2d46eae58ab>. Vaadatud 15.01.-15.04.14.

Kraavi, Janek 2005. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur: ülevaade 20. sajandi teise poole kultuuri ja mõtlemise arengust. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia.

Kull, Aivar 2011. Mehis Heinsaar ja vaikuse jõud. – Luhtatulek: Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. Koost. Sven Vabar. Tartu- Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 44.

Malpas, Simon 2005. The Postmodern. London, New York: Routledge.

Montaigne, de Michel 2013. Esseid. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Pilv, Aare 2013. Väike teatmik (Tartu) paranoiakriitilise risoomi kohta. – Methis. Studia humaniora Estonica 2013, nr 11, lk 22- 46.

Pruuli, Külvi 1996. Essee: Abiks algajale esseistile. Tallinn: Koolibri.

Ross, Kristiina 2013. – De Montaigne, Michael 2013. Esseid. [Tõlge prantsuse keelest ja Saateks]. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 619-632.

Vabar, Sven 2012. Eessõna. – Mitte- Tartu 2012. Koost. Sven Vabar. Tartu: Topofon, lk 7-12.

Vaher, Berk 2012. Mehis Heinsaar ühiskonnakriitilise esseistina. – Looming 2012, nr 1, lk 76-82.

Viires, Piret 2008. Eesti kirjandus ja postmodernism. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Õnnepalu, Tõnu 2011. Aega veel on. – Luhtatulek: Ekslemisi Mehis Heinsaare tihnikutes. Koost. Sven Vabar. Tartu- Tallinn: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 18- 29.

The life – and creative cognition of Mehis Heinsaar in his essayistic creation and interviews. Summary

This Bachelor's thesis focuses on an Estonian author Mehis Heinsaar, who is best known for his short stories, but should also be considered as an essayist. His essayistic creation and interviews revolve predominantly around the issues of creativity; his hometown Tartu; nature; society and people, which are all chapters of this thesis.

The first chapter is based on the theoretical background of the Bachelor's thesis. Because of the very ambiguous self-expression of an essay, it is hard to say, when an essay ends and a fictional composition begins. Therefore essay is connected to postmodernism, which presents indefiniteness as well. While essays concern mostly problems of society and human beings, they should be represented very naturally. Essay is very fictional-like, because of its subjectivity, individuality and emotionality, which requests figurative and rejects academic formality.

Heinsaar's relationship with his hometown Tartu is reflected in the second chapter. Although Heinsaar is born in Tallinn and graduated Karksi-Nuia High school, he moved to Tartu so he could study Estonian Literature and has stayed there to this day. Heinsaar approaches to the subject of Tartu as a dream and describes several experiences with epiphany. Author's hometown is very important to him through his friends which is a kind of community, where people are surrounded with peace, literature and music. Mehis Heinsaar also appreciates suburban areas of Tartu, especially Supilinn and Karlova, where time is almost meaningless. The author says that he would prefer to live in the country, but invisible connections are carrying him back to town. Heinsaar refers to bohemian lifestyle as something very natural.

The third chapter gives an overview about Mehis Heinsaar's life of being a writer and his writing process. Heinsaar himself is a free-lance writer, who writes mostly when inspiration strikes. Heinsaar is certain that creative writing is about suffering. He also thinks that a writer should always write something new, but one cannot be rushed. Heinsaar's influencers are certainly other writers, but his favourite is absurdist Daniil Kharms. Heinsaar's parodic biography, written by himself, is also absurd, because he describes himself as prodigy. Heinsaar is actually very aware of his strengths and weaknesses. The author is reasonable about criticism and he understands his eccentric representation.

Mehis Heinsaar is also known for his obsession with nature and natural thinking, which is analysed in the fourth chapter of this thesis. Heinsaar's world-view is panteistic, he

believes that nature is the most powerful thing in the world and it dominates over human beings. It is important for Heinsaar to spend time in the nature. Heinsaar thinks nature is an excellent inspiration. He is certain that people and nature are connected, for example through state of mind. Estonian landscape and climate are especially Heinsaar's favourites, therefore he is mostly hiking and bicycling in Estonia.

The fifth chapter focuses on Mehis Heinsaar's criticism about people and society. Although Heinsaar is a modest and peaceful person, one can notice the author's directness and witticism. Heinsaar is very critical about capitalism and hurrying and is certain that people should relax more and enjoy life. On his opinion people are too dependent on information and have no ability to be alone with their own thoughts. Heinsaar calls human existential isolation an allergy, which people are trying to cure. Heinsaar also thinks that people are too dependent on financial aspect. He himself promises to continue writing without any state scholarship. It is very important to note that Mehis Heinsaar does not write or talk about politics, love or family.

The aim of the thesis is to present an overview of Mehis Heinsaar's essays and to elicit the principal directions in the views of Heinsaar. Both, essays and interviews, show Heinsaar's mentality and how much he will reveal his thoughts about writing, being a writer, his hometown Tartu, nature, society and people. Especially interviews show how much Heinsaar is willing to talk about himself and about the world he lives in. The thesis could be seen as a metacomment to author's creative work, lifestyle and environment. Heinsaar's manner of thought is bohemian, but down-to-earth. One can say, that the author's way of thinking is liberal. Also, there are many connections between Heinsaar's fictional – and publicistical work: both are very cognitive, natural and figurative. But what is new – Heinsaar can be very striking. The Bachelor's thesis permits further analysis to Mehis Heinsaar's essays style and concrete influences to his creative work.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hanna Muldma,

(isikukood: 49109295216)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Mehis Heinsaare elu- ja loometunnetus esseistlikus loomingus ja intervjuudes“, mille juhendaja on Janek Kraavi,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 28.05.2014

Hanna Muldma